П’єса на чотири Дії

ДІЙОВІ ОСОБИ

Тимофій Наумович Лобкович — професор.

Устина Марківна — його жінка.

Р о д і о н — їхній син.

Настасія,

Ольга,

Ліма, —

дочки їхні.

Євген Михайлович Вовчанський — чоловік Настасії.

Борис Борисович Шелудько— чоловік Ольги, інженер

Микола Іванович Голубець — приват-доцент.

Олексій Захарович Гордий — журналіст.

Павло Петрович Вукул — студент.

Калерія Семенівна Прокопенкова (Кіля) — курсистка-медичка.

Антипович

Няня.

К а т я — покоївка.

ДІЯ ПЕРША

Вітальня Лобковичів. Обставлена гарно, зі строгим смаком. Рояль. Багато квіток. Куточок під пальмами. Двері: ліворуч у покої, просто в передпокій, праворуч до кабінету Лобковича. На сцені нема нікого. З кабінету

виходять Лобкович, а з передпокою Антипович. Любкович — високий, широкий в печах, горбиться. Обличчя з буйними рисами: сивувата неширока борода; чоло високе, з зализами. Вираз лиця переважно непорушно-серйозний, не хмарний, але немовби задумливий. Посміхається рідко. Дивиться ніби^ спідлоба і вбік од того, з ким балакає. Має довгий гарний сюртук. Любить ходити по хаті, заклавши руки за спину й серйозно мугикаючи якусь мелодію. Антипович — невеличкий, з круглим добрим обличчям, довгими вусами й сивою щетиною на

щоках.

Лобкович ходить і мугикає зі стисненими губами. Витягає з бокової кишені плескувату пляшечку з шкляною затичкою, яка є також і чаркою, наливає в неї коньяку й випиває. Ховає усе з непорушно-серйозним, задумливим лицем.

Антипович журливо дивиться; крутить головою. Потім озирається й зазирає в двері ліворуч.

Лобкович. Ну, докладуй. Як?

Антипович. Та погано, Тимофій Наумович. Стривожили його сьогодні. Лобкович. Хто?

Антипович. Та все ж Настасія Тимофіївна. А, боже, боже! Поїхала ж оце викрадати. Лобкович. Поїхала?

Антипович. Атож. На поміч пана Вукула взяла, та й поїхала.

Лобкович. Якого це Вукула?

Антипович. Та студента отого великого. Та той, що повсігди з Ольгою Тимофіївною. Гімнастик.

Лобкович. А, цей? Полюбовник її? Ну? Так Настя його на поміч?

Антипович. Атож. На случай, як доведеться з Євгеном Михайловичем борюкатись. Цей же гімнастик — студент, значить,— бугая може звалити, не то що такого хирлявого, як Євген Михайлович. А, боже! Хоч би дитину не вразили, хай бог милує. Дитина ж чим винна? Як цуценя якесь, прости господи, викрадають одне у одного.

Лобкович. А Родіона ж чим тривожать?

Антипович. Та все ж те саме: "Що це, каже, Антипо-вичу, у нас у сім'ї усе два табори: мати, Ольга, Настасія та батько, Ліма, Марія і я. Гадав, каже, от приїду з заслання, спочину вдома. А дома — каторга. Два місяці живу та все воюю".

Лобкович. Ну, це... А суперечки сьогодні не було?

Антипович (робить таємну міну, шепоче). З Устиною Марківною голосна балачка була. За Ліму Тимофіївну заступився.

Лобкович. Знов шепочеш? Говори по-людськи.

Антипович (зразу підбадьорюється, голосно говорить). Ну, про що саме був разговор, в точності сказати не можу. Балакали замкнувшись.

Лобкович. А як він спав цеї ночі?

Антипович. Погано, Тимофій Наумович. До трьох часов ночі я робив наблюдєніє за ним. (Знов пошепки й таємниче). Я з саду тепер дєлаю наблюдєніє. Учора догадався. Драбинку підставлю до стіни біля віконечка, вилізу й подивлюся. Вилізу й подивлюся.

Лобкович. Не шепочи. Ну?

Антипович. Ну, ,не спить. Ходить, як повсігди,— це нічого. А от цеї ночі балакав з кимсь. (Таємно). З ким, цього вже не міг побачити. У куток усе повертався. Підозріваю я, що з патретом панночки Прокопенкової. Щось він цілував там.

Лобкович. Чом же ти мені вранці нічого про це? Ти!

Антипович. Винуват, Тимофій Наумович. Ну, тільки ж я таку собі гадку мав: екстерность не велика, а вам лишні думки перед нівірсітетом. Як прийдуть з нівірсітету, думаю, тоді усе по повній програмі й викладу.

Лобкович. Ну, а про цю саму Прокопенківну що довідався?

Антипович. Та все те саме, Тимофій Наумович. Правильно: кінчає медицинські курси. Тільки не міщанка, а настояща крестянка, деревні Скелястої, Малослухнянов-ської волості. Батьки по спеціальності — мужики природні. Атож, чистісінькі мужики.

Лобкович. А живе вона з чого?

Антипович. Урокам вчить, Тимофій Наумович, репетиторка, значить. Ну, і нащот кавалерів теж верно: багато. Казав швейцар того, значиться, дому, що без кавалера й не виходить, і не приходить. Раз у раз якийсь треться. А то й два чи три разом. Атож. Боюся я, Тимофій Наумович, за Родю Тимофійовича. Непідходяща вона.

Лобкович. Непідходяща?

Антипович. Атож. Дуже вольна.

Зліва вбігає Ольга, буйна, рожева, весела. Наспівуючи дивиться у вікна. Біжить назад, насмішкувато поглядаючи на Лобковича й Анти-

повича.

Лобкович. Так, так. (Ходить, мугиче. Зупиняється, наливає коньяку й випиває). До трьох не спав? А прокинувся рано?

Антипович. У сьомім часу вже ванну брав. Питаю його: "Ви ж, кажу, чого так рано, Родя Тимофійович?" А він: "Не спиться, Антипович, нема коли спати". А чого нема коли, то й не знати. А, боже, боже!

Лобкович (підходить, ніяково обнімає за плечі Анти-повича). Бережи його, Василь Антонович. Га? Будеш?

Антипович. Тимофій Наумович. Та хіба ж я?.. Господи боже мій, та я слуга ваш до могили, можна сказать...

Лобкович. Не слуга, а друг. Чув? Тридцять літ разом прожили. Слуга. Кому слуга, а мені друг і дітям моїм. Моїм! Ну, от. Тільки чулий ти дуже.

Антипович (схвильовано). Так точно, Тимофій Наумович: спеціальність уже така од бога. Та от ще що, Тимофій Наумович: знов він про цей свій, прости господи, пробний шлюб, з Лімою вже.

Лобкович. З Лімою?

Антипович. Атож. Страх, що казав. Істинно, що тільки в хворобі отаке можна говорити. "А ти, каже, знаєш, як твій будучий чоловік хропе? А знаєш, що він за людина в себе вдома? А коли, каже, не знаєш, так узнай. Спи з ним на одній постелі, їж з ним за одним столом. Поживи отак, мовляв, років два вкупі, узнай його до нігтя, а тоді, мовляв, бери шлюб і дітей роди. От таке!" — "А як поживу-поживу та побачу, що не підходящий він мені?" — значить, питається Ліма. Спервоначалу сміялась, а далі й сердиться почала. "Ну що ж, каже, з другим спробуй. Не пощастить — з третім, поки, мовляв, не вибереш підходящого на все життя". Атож. Так і говорить. Говорить, та й посміхається. Та й не розбереш, як і раз у раз, чи сміється, чи всурйоз. Потім того, списочок у його такий є усіх знакомих та родичів, у кого, значить, щасливий шлюб, а в кого ні. Лімі показував. "Оце, каже, список пригвождених". Пригвождені, значить, котрі нещасливі. Тільки дві пари й найшов щасливих, а сто двадцять три, що він знає, ті пригвождені. "От, каже, коли не робитимеш отак, як я кажу, то й ти будеш розп'ята. Ти, каже, народиш дітей, а діти, як гвозді, припнуть тебе до хреста. Треба, каже, по-новому родить дітей, от тоді й люди нові будуть". Це не вінчаючись, без благословення, по-новому. "Я, каже, й Миколі Івановичу, жениху твому, пораджу так пожить". Ну, Ліма тут як не розсердиться, як не заплаче! Він і схаменувся. Ну, тільки теж розсердився. "Дурна ти, каже, чого плачеш? От, каже, на мене подивись. Я теж, мовляв, збираюсь такий шлюб брати. Тільки в мене діти будуть неабиякі: і жінка в мене буде дружна. Вона, мовляв, любитиме мене по-настоящому". Це ця, що з кавалерами! Він і не поміча за нею! Слухаючи його, так аж Жалько й боляче. Боюсь я, Тимофій Наумович, як би він не взнав правду про хворобу Марусі Тимофіївни.

Лобкович (неспокійно). А що?

Антипович. Та все питає. Устина Марківна, здається, щось йому сказала.

Лобкович. Так?.. Ну, знов наша розвесела йде. Надокучила. Ходім у кабінет.

Ідуть направо.

Наспівуючи вбігає Ольга. Біжить до вікна, визирає. Входять: попереду Л і м а, позаду Устина Марківна. Ліма — дівчина років 25—26. Одягнена у все біле. Худорлява. Намагається триматись з повагою. Устина Марківна — тілиста, поважна жінка з твердими рисами.

Ліма (несе в руках глечичок на квітки і квітки). Вона могла б для цього вибрати інший деньї Не було ніякої потреби в день мого рождіння учиняти скандали в домі. Я розумію: це добра нагода зробити мені паскудство.

Устина Марківна. Які скандали, про які скандали говориш? Думай, що говориш.

Ліма. Я думаю, не турбуйся. Розуміється, скандал. Він напевне гнатиметься за ними, нажене біля нашого дому або ввірветься сюди саме тоді, як у нас зберуться. Дуже приємно і пристойно. Ще б пак. Розуміється, ні один порядний чоловік не хоче приходити до нас.

Ольга. Ну, один, Лімо, ходить. Можеш не клопотати собі голови. Вийдеш, нарешті, також заміж, вийдеш!

Ліма (спалахуючи). Аякже! Вийду! А надто, як дім буде повний любовниками моїх сестричок!

Устина Марківна. Олімпіадо! Замовчи мені!

Ліма. З якої речі я маю мовчати? З якої речі? Ви мене ображаєте, ви мені життя нівечите, а я мовчатиму?

Устина Марківна. Яке життя? Що верзеш? Хто тебе ображає?

Л і м а. Ти та твої дочки любі. З якої речі ти однімаєш у мене мою кімнату й оддаєш її Насті?

Устина Марківна. Настя з дитиною буде, казала я тобі? Зглянься ж, егоїстко!

Ліма. От, клопіт мені до її дітей! Мені теж треба повітря та світла. Ви готові мене в льох запроторити.

Ольга. О, тебе запроториш!

Л і м а. А ти мовчи там! Але май на увазі: я йому скажу, щоб забирався, коли він посміє тут зостатись. *

Устина Марківна. Олімпіадо, не казись. Рано ще тобі виганяти людей з хати. Свій дім заведеш, тоді кого хоч можеш виганяти. (Йде до вікна; дивиться).

Ліма. Сьогодні збираються мої приятелі. Я не хочу, щоб серед моїх приятелів були якісь... неприлічні люди. Ольга може в себе приймати своїх любовників, а я не маю бажання бачити їх у себе! Не маю! Це образа для мене і для моїх приятелів.

Ольга. Але ж і дурна, але ж і дурна! Це вона, мамо, через те хвилюється, що її приват-доцент, добродій Голубець, вважає нижче своєї гідності бути в товаристві разом із студентом. І це поступова, інтелігентна та й немолода вже дівчина. Мої гратуляції!

Ліма. Так, бути разом з альфонсами, це нижче його гідності.

Ольга. Лімка!!!

Ліма. А ти не кричи на мене! Розпутнице! (Шпурляє вазу на підлогу).

Устина Марківна. Ви показились? Замовчіть!

Швидко одчиняються двері направо, виходять Лобкович, за ним

Антипович.

Лобкович. Що сталось?

Ліма, плачучи, хапливо йде наліво.

Устина Марківна. Антипович, прибери. Нічого не сталось. Олімпіада вазу розбила. Можеш заспокоїтись.

Лобкович. Що сталось, я питаю?

Устина Марківна. Не кричи, будь ласка. Ольга, насмішкувато наспівуючи, йде за Лімою.

Лобкович. Я тебе питаю, що сталось?

Устина Марківна. Звичайна річ. Олімпіада нер-вується.

Лобкович. Чого вазу розбила?

Устина Марківна. Того, що їй так подобається. У вас же так.

Антипович з черепками виходить.

Лобкович. Ні з того ні з сього бить не буде. Устина Марківна. Людина здорова,— так, не буде.

Лобкович. А ти все на це звертаєш? Ти й Родіонові казала про Олімпіадину хворобу?

Устина Марківна. Що казала, то я вже знаю.

Лобкович. Казала? Одповідай! Мені треба знати.

Устина Марківна. Мало чого тобі треба. Мені он треба грошей для Насті; а ти що на це?

Лобкович. Ти навіщо кажеш Родіонові, що не від рами заслабла Марія? Га?

Устина Марківна. Бо не від рами.

Лобкович. Ти вважаєш на те, що ти робиш?

Устина Марківна. А ти хотів би, щоб я тебе виправляла? Так? Двадцять п'ять літ це роблю. Годі. Чуєш: годі! Все скажу йому. Про Олімпіаду брешеш; нічого ще не казала. Але скажу. І про Марію! І про батька твого. Ти дав їм свою гнилу кров, а я мушу тремтіти і все життя брехати дітям? За віщо? Що ти мені? Я благаю тебе: спаси дочку свою, дай їй грошей, хай вона їде кудись з дитиною. Десять тисяч. Дурницю прошу. Ти що на це?

Лобкович. Чужим людям грошей не даю.

Устина Марківна. Настасія — дочка твоя, а не чужа.

Лобкович. Ні Настасія, ні Ольга не мої дочки. Устина Марківна. Бо вони не хворі? Лобкович. Бо ти їх прижила з Калиновичем! Устина Марківна. Ти знов? Знов? Лобкович. Ти сама сказала.

Устина Марківна. Я б тобі ще не те сказала! Ти доведеш!

Лобкович. Що ж ти ще можеш сказати? Що й Родіон не мій син?

Устина Марківна. А-а, ти хотів би цього? Правда? Але вибачай, голубе, цього я тобі нізащо не скажу. Навіть таким способом ти хотів би купити собі спокій? Ні, Родіон — твій син. Чуєш? Твій. І ти сам це чудесно бачиш і знаєш. І Марія твоя. І Олімпіада. А Настасія й Ольга мої, в мене вдались і тільки через те не хворі.

Лобкович. Тільки через це?

Устина Марківна. А хоч би й не через! Страшний ти мені! Тридцять три роки ти мало не кожного дня катуєш мене цим, та / що: боюсь я тебе? Ти купив моє тіло, але волю й душу мою не купиш, ні. Ти знав, що я не любила тебе, як купував у мого батька, як же ти смів думати, що я буду вірною тобі? Я ж благала тебе: не тре-

Лобкович (ходить, мугиче). Неправда.

Устина Марківна. Що неправда?

Лобкович. Ти казала, що любиш. Сама продавалась, ніхто тебе не продавав. Потім придумала, що жертва. Для оправдання паскудства.

Устина Марківна. Я любила тебе?

Лобкович. Я цього не кажу. Розуміється, брехала, щоб купив тебе.

Устина Марківна. Ну, годі. Стара Пісня. Я тебе питаю: даси Насті грошей? Вона одніме дитину, і треба буде тікати за кордон.

Лобкович. Ні,— не дам.

Устина Марківна. Ба ні, даси! Даси! Примушу! Лобкович. Гляди — погано буде: Родіона не займай.

Устина Марківна. Кажу, даси. Сам прохатимеш, щоб взяла. Краще так дай.

Лобкович (раптом підходить до Устини Марківни. Грізно). Чий син Родіон?

Устина Марківна. Антиповичів. Буде з тебе?

Лобкович (хапаючи її за руку). Чий син, кажи!

Устина Марківна. Що, може, битимеш знов? Бий!

Лобкович. Уб'ю!

Устина Марківна. Убий, убий, а не скажу. Мучся, проклятий!

Лобкович деякий мент мовчки, непорушно дивиться їй в лице, потім круто повертається й іде до себе.

Устина Марківна (бліда, злісно насміхається). От так краще.

Виходить Л і м а з новою вазою.

Устина Марківна. Можеш мою кімнату взять. Там багато світла, можеш малювати свої картинки. Малярка.

Ліма. Не треба мені твоєї кімнати, дай мені спокій.

Устина Марківна (підходить до неї, м'якше). Ну, годі. Полаялись, і буде на сьогодні. Он волосся розкудовчилось, зачесалась би. Сьогодні ждеш освідчення?

Ліма. Дай мені спокій. Ніякого освідчення я не жду.

Устина Марківна. Студент цей піде, я скажу Ользі. Тільки не роби бешкету. Осуджувати й зневажати легко. Дай боже, щоб тобі не довелось на собі зазнати.

Ліма. О, прошу, не турбуйся. Я — не Ольга.

Устина Марківна. Усі ми, дівуючи, не Ольги.

Ліма. Ти надзвичайно вибачлива до Олюсі та Настусі. Це давно відомо.

Устина Марківна. Ну, не треба сваритися. Поправ зачіску. (Виходить).

Ліма ставить квітки в вазу. Підходить до дзеркала, поправляє волосся

Входить Р о д і о н. Він жилявий, постать важкувата, очі трохи запалі, насмішкуваті, але щирі Одягнений модно, але трохи вахлаювато. Рухи підняті

Р о д і о н. Ну, Лімо, значить так: розміркований шлюб? Га? (Виймає записну книжку). Так і внести тебе в списочок із знаком мінуса? Га?

Ліма (з погордою, холодно). Так, розміркований.

Р о д і о н (посміхаючись). Ой, дивись!

Л і м а. О, я вже досить надивилась. Шлюби через кохання я вже добре знаю. Приклад сестер мене не вабить. А повіддавались через кохання, через справжнє кохання. Одно одному в очі дивилось, зітхали, мліли, чого тільки не було. І Настя, і Ольга. А що тепер через сім-шість літ? Що? Пекло. Чого то так?

Р о д і о н. Ото ж то, то ж то, Лімонько! От це ж саме й я питаю. Чого це ось у цьому списочку усе пекло та пекло? У одних тихе, нудне, прилічне, а у других, от як у нас, Лобко-вичів, буйне, галасливе? Чого то так? От з цього списочка більша половина склала шлюб через кохання. Все хороші, розумні, інтелігентні люди, а все ж таки пекло. Є й такі, що, як от ти, через міркування, є через рахунок. Але скрізь те саме. Чого ж то так? Що це, закон такий? Повинна бути причина? Чи ні?

Ліма. Чого тобі треба від мене?! Ти все про те саме? Так?

Р о д і о н. Чекай, Лімо, ну чого ти все ображаєшся, сердишся? Яка ти чудна, образлива стала.

Ліма. Бо ви мені всі жити не даєте! Мені двадцять шість літ, розумієш? Чого ж ти хочеш, щоб я старою дівкою зосталася, коли згоджусь на твої дурниці? Так ти мені добра зичиш? Господи, коли ж цьому край буде?! Коли?! (Плаче і швидко йде наліво).

Р о д і о н (здивовано). От знов! Ліма! Та що ти, Ліма?! Чекай! (Спішить за нею).

^Деякий час нема нікого. Входять Прокопенкова і Гордий. Прокопенкова — гарна, біляво-золотиста, очі темні. В рухах, голосі, поглядах, сміхові радісна недбалість, певність, виклик. Одягнена зі смаком,

але недорого.

Гордий — років ЗО, смаглявий, з дуже гарною, густою бородою, великими жовтавими очима. Худорлявий, нервовий.

Прокопенкова. Ми — перші! Добре бути раз у раз першими, правда? Ну, тільки мені без цього виразу бандита. На іменинах нема ніякіської потреби в бандитах.

Гордий. Скажіть, Кілю, що б ви зробили?..

Про'копенкова. Вельмишановний Олексій Захарович, я останній раз нагадую вам, що мене звуть Калерія Семенівна, а не Кіля. Розумієте?

Гордий. Не можу я звати вас — Калерія. Це протиприродно.

Прокопенкова. Подумаєш! Якась Олена чи Жозе-фіна краще? А втім, як хочете. Коли не можете, що ж робити (лукаво зітхає): доведеться нам розстатися.

Гордий раптом обніма її й довго, злімно цілує, іноді поглядаючи на двері.

Прокопенкова (з усеї сили пручається і, нарешті, виривається). Пусс...т-іть, ви!

Гордий стоїть і, чекаючи, понуро дивиться на неї.

Прокопенкова. Що це значить? (Тяжко дихає, по-правляється, озирається на двері). Що це значить, я вас питаю?

Г о р д и й. Те, що я люблю вас.

Прокопенкова. Але тут, в чужому домі, при одчинених дверях?! Щохвилини можуть ввійти, і ви... (Пильно дивиться на нього). _Знаєте, я могла подумати, що ви збожеволіли, психічно захворіли. Але... я знаю, в чому тут штука. І скажу вам, що ви дурень. Хоча ви й розумна людина і пишете розумні статті в газетах, але я скажу вам, що ви дурень. Серйозно. Рахунок ваш зовсім дурнуватий, хоч і паскудний: ви рахували, що хто-небудь нас побачить і скаже Ро-діонові. Правда? Правда? Ну, майте ж мужність признатися. Правда?

Гордий. А хоч би й так! Я вам сказав, що годен на все і на все піду. Чого ж вам треба? Так, я психічно хворий, але хворий на вас.

Прокопенкова. Це видно, що хворі... (Раптом сміється). Інакше б знали, що рахунок зовсім дурний. А результат його буде такий, що я з вами перестану бачитись. Та й годі. Абсолютно нема ніякоГприємності в таких диких вибриках. Та ще, коли б щиро, а то комедія.

Гордий (ступивши до неї). Не щиро?!

Прокопенкова. Ну-ну, прошу!

Г о р д и й. Ви смієте говорить, що не щиро?! А коли я вас уб'ю, теж скажете — не щиро. Так?

Прокопенкова. Ух, страшний який... А знаєте, їй-богу, хочеться, щоб ви вбили. Себто щоб — не вбили, ану, промахнулися, чи що. Але щоб серйозно хотіли вбити. Та невже могли б?

Гордий. Ну, на промах не рахуйте.

Прокопенкова. Єй? Правда? Ні, серйозно, дуже цікаво. Що ж ви почуваєте? Ненависть? За віщо?

Гордий. Ідуть. (Відходить убік).

Входять Родіон і Л і м а, під руку, весело.

Р о д і о н. А, Калерія Семенівна! (Покидає Ліму й радісно спішить до Прокопенкової).

Прокопенкова. Гості прийшли, а хазяйнів немає. (До Ліми). А вас вітати треба? Вітаю. Але вибачте мені, мені раз у раз ніяково, коли я когось вітаю з днем рождіння або чимсь подібним. Ну що тут такого надзвичайного, що чоловік родився у такий-то день. Може, чоловік якраз кляне цей день, а ти його вітаєш...

Родіон здоровкається з Гордим.

Ліма (тримається дуже ввічливо). Ви страшна, Калерія Семенівна. Але вам на це можна зауважити: хто кляне день свого рождіння, той його не справляє.

Прокопенкова. Ого! Клясти кляне, а чого вимагає добрий тон і всяка нісенітниця... Ох, простіть, їй-богу!

Гордий (хмарно, церемонно). Дозвольте і мені, Олімпіадо Тимофіївно, скласти вам мої найщиріші гратуляції й побажати всього найкращого.

Ліма (Гордому). Дякую дуже.

Прокопенкова (показуючи на Гордого). Чи бачите? То ж зветься — вітає. Вигляд такий, наче у вас родич помер і він висловлює своє співчуття.

Родіон. Ну що, Калерія Семенівна, взяли той урок, що я рекомендував?

Прокопенкова. Ох, узяла! Та доведеться кинути. Не люблю я з мазунчиками займатись. А видно — мазунчик. Зовсім не пустун. Не люблю таких.

Ліма. Як?! Ви любите пустунів?!

Прокопенкова. А то ж найкращі мої ученики... З ними працювати — одна втіха, а з тими — казьонщина.

Вбігає Ольга. Зупиняється. Весело, голосно.

О л ь г а. А я думала, Настасія приїхала! Чую гомін, сміх. Драстуйте, Олексію Захаровичу, ви чого такий понурий? Обижають вас?

Прокопенкова. Атож, його обидили. Як же! Бандит...

З передпокою з'являється Голубець. Він одягнений у формений сюртук. Тонкий, з вузьким обличчям і люб'язно стуленими вустами. Дуже прилизаний і ввічливий.

Ольга. А, от і Микола Іванович] Швидше, швидше! Голубець. Що сталось? Ліма. Ольга, я тебе прохаю...

Ольг а. Ах, вибачайте! Я й забула, що сьогодні урочистий день!

Голубець церемонно, з повагою підходить і цілує руку Лімі. Потім здоровкається зо всіма.

Р о д і о н (знайомлячи Прокопенкову з Голубцем). Микола Іванович Голубець, Калерія Семенівна Прокопенко.

Голубець. Надзвичайно приємно зазнайомитись. Часто маю щастя зустрічати вас в коридорах університету. Один час гадав, що вільна слухачка. Але зазнайомитись досі не удостоївся.

Прокопенкова. Через що?

Голубець. Себто, вибачте, як "через що"?

Прокопенкова. Через що не удостоїлись? Ви кажете "не удостоївся". Значить, хотіли зазнайомитись?

Голубець. Певного такого наміру не смів мати, але...

Прокопенкова. Чому ж не сміли? От взяли б і зазнайомились. І вдостоїлись би.

Голубець. Але як же так?!.

Прокопенкова (сміється). Та от так, просто.

Голубець, зніяковівши, одходить од Ліми.

Ліма. Калерія Семенівна не визнає багатьох установ.

Прокопенкова. Ну, вибачайте, коли б добродій Голубець справді хотів так зробить, я б йому показала установу!

В передпокою гомін, жіночий піднятий голос.

Ольга. Настя приїхала! (Кидається до сіней, потім до дверей наліво, кричить). Мамо, мамо, Настя приїхала! Прокопенкова (до Родіона). Хто це Настя? Р о д і о н. Старша сестра. Прокопенкова. Ах, це та, що дитину?.. Р о д і о н. Атож.

Ліма, зробившись строгою, бере Голубця під руку, одводить у куток під пальми. Вони шепочуться.

15*

Гордий підходить до Прокопенкової і шепотом про щось питає. Вбігає Настасія з дитиною на руках, за нею В у к у л. Настасія — дуже подібна до матері, буйна постать, тверді круглі очі. Вукул — високий гарний студент, з випнутими грудьми, ходить, як борець; волосся їжаком, лице голене.

Настасія (в підняттю, екстазі торжества і радості, тримаючи дитину років трьох і підбігаючи з нею до всіх, високо піднімаючи її перед собою). Ось він! Ось-о! Ладька! Мій, мій, мій Ладюк! От дивіться! От дивіться!

Устина Марківна (швидко входить, радісно). Удалось?

Настасія. Мамо! Ось він! Що? Що? Ах, ти, ти, ти! Я тебе загризу, замучу, я тебе... (Жагуче, дико, бурно цілує дитину).

Устина Марківна. Насте, ти його задушиш!

Ольга. Вона його перелякає! Дай сюди, скажена! Оддай дитину, дивись, він плаче. Ладю! Ладюсю!

Настасія. Плачеш? Ти плачеш? Плач, плач! Цілий рік тебе не цілувала, цілий рік, чуєш ти?!

Устина Марківна. Годі, ходім. Треба його покласти спати, погодувать. Давай його сюди! (Бере дитину, виходить).

Настасія. Бери, бери, тепер він дома! Наш!.. Ні, а як це вийшло! Як вийшло! Надзвичайно! Павло Петровичу, розкажіть ви, я не можу. Але добре-добре розкажіть! Ні, почекайте, нічого не розказуйте, я зараз, я покладу Ладюка спати. А втім, розказуйте, розказуйте, я не прийду.

Входить Лобкович, руки за спиною, губи стулені, дивиться вбік, му-

гиче.

Настасія. Батьку! Ладя дома! Ладька наш! Хочеш подивитись?

Лобкович. Умгу!.. (Мугикаючи ходить).

Входить Шелудько. Він — круглий, товстенький, з червоними соковитими губами, лисуватий.

Шелудько. А-а, сімейне торжество і одолєніє ворога? Вітаю. Вітаю. Перемога жінки над мужчиною?

Настасія. Так, перемога! А тобі не подобається? Ні? Ти хотів би, щоб він переміг? Так?

Ш е л у д ь к о. Та де! Та де! Я найвірніший приятель женщин, навіть власної жінки. Доброго здоров'ячка, Петро-павловичу! Поспособствували? Га?

Вукул (добродушно, самовдоволено). Атож, мав честь і приємність.

Ольга. Розкажіть, розкажіть, Павле Петровичу!

Н а с т а с і я. Тільки докладно розкажіть! Це буде чудово! (Вибігає).

Шелудько. Вибачте, Тимофію Наумовичу, дозвольте привітатися. Тут таке торжество, що...

Лобкович. Драстуйте, драстуйте. Всі драстуйте... (Киває головою й ходить далі з закладеними за спину руками, мугикаючи).

Ольга (Вукулу). Як же це сталось, як? Розказуйте! Швидше!

Шелудько. Петропавловичу, не слухайте, не хапайтесь, а то пропустите якийсь із подвигів!

Ольга. Борисе! Помовчи трохи! Чули вже тебе.

Шелудько. Та яж тільки що прийшов, як же...

Ольга. Павло Петровичу! Розказуйте!

В у к у л. Я з охотою... Ну, от... так. Значить, ми поїхали з Настасією Тимофіївною...

Шелудько. А не пішли? Ні? Ви це твердо пам'ятаєте? Глядіть, не введіть нас у заблуждєніє...

Ольга. Борисе! (Сердито біжить до дверей, гукає). Насте! Насте!

Вукул. Ні, поїхали. На автомобілі ж!

Шелудько. Ах, на автомобілі?! Ну, тоді розуміється, поїхали. Далі, далі!

Вукул. Ну, от. Поїхали, значить. Атож. Ну, їдемо ото і дивимось. Зупинились біля бульварчика, там раз у раз нянька з Ладьою гуляє.

Вбігає Н а с т а с і я.

Настасія. В чому річ?

Ольга. Розкажи, будь ласка, ти. Борис дуріє й не дає розказувати.

Настасія. Борисе, замовкни! Павло Петровичу, підождіть, я сама.

Ольга. Ну, ви зупинились біля бульварчика й побачили няньку з Ладьою.

Настасія. Та розказувати, власне, нема чого багато. Тут головне, як той гевал хотів мене схопити.

Ольга. Який гевал?

Н а с т а с і я. Та той же, якого Євген наняв стерегти няньку й Ладю. Здоровенний такий дядько. Той, що раз у раз... Ольга. Ах, той? Ну-ну!

Настасія. Ну, коли я підійшла до Ладі й узяла його на руки, цей гевал підскочив до мене й хап мене за руки... Мабуть, синці будуть, от тут. (Тре руку нижче ліктя). Я, розуміється, не бачила його, думала — нема. А він сидів на лавочці. Розумієш? Ну, думаю, пропала справа. Пропала. Злість мене взяла. Аж раптом бачу, пика цьому гевалу починає корчитись, корчитись, корчитись, руки слабнуть, весь він перегинається, ось-ось упаде! Видно, що йому так скажено боляче, що він навіть крикнути не може. Мовчки все це робиться. А виявляється, розумієш, що Павло Петрович підійшов до нього ззаду та взяв за руки... От так. (Заходить назад Ольги й бере її за руки нижче ліктя). Розумієш?

Вукул. Ні, не так. Вище. От так узяв. (Заходить Ше-лудькові за спину й хоче показати).

Шелудько. Ні-ні, дякую красненько, я й без наочних прикладів дуже добре собі уявляю.

Вукул. Ні, я тільки показати.

Шелудько. Так-так, мерсі, знаю.

Н а с т а с і я. Ну, той, значить, так і присів. Здоровенний геп, ти ж бачила! А присів, як хлопчик. Я тоді з Ладьою до автомобіля. Нянька отетеріла та тільки шипить: "Ой, матінки ж мої! Ой, матінки!" Почала вже й публіка збиратись. Але все так швидко вийшло, що я й не зчулась, як автомобіль уже летить. Як опинився на автомобілі Павло Петрович,— не розумію. Каже, навздогін.

Вукул. А я за вами. Посадив гевала на лавку та й за вами. Він і сидів собі там.

Ольга. Браво, Павло Петрович! Ура!

Шелудько. Але ж бо й сила яка у цього добродія! Ви — справжній Геркулес!

В у к у л. Е, це що! А от як під час борні Волгіну Второму руку вирвав!

Н а с т а с і я. Як вирвали?!

Вукул. А так. Не зовсім, але сухожилля перервав. Шелудько. Ну, це вже, шановний Геркулесе, ви брешете.

Вукул. Ні, не брешу. Чого ж тут брехати?

О л ь г а. Це не важно. Не в тому річ... І, значить, гевал так і зостався?

Н а с т а с і я. Так і зостався. (Регоче).

Шелудько. От, Родю, який у нас "друг дома"! Га? Правда? А ти чого такий... скупчений, делікатно висловлюючись? Га? Заздриш лаврам Геркулеса? Еге ж, братику. Вибачайте, Калерія Семенівна, не привітався з вами.

Прокопенкова. Драстуйте. Так Павло Петрович ваш друг дома? Познайомте мене з ним.

Шелудько. О? І вас скорив? Петропавловичу, дозвольте представити вас шановній Калерії Семенівні.

Вукул (підходить, добродушно). Вукул. Дуже приємно.

Настасія. Він і мене сьогодні скорив. Не будь Петро-павловича, нічого б і не вийшло.

Ольга ревниво дивиться на Прокопенкову і Вукула.

Ш е Л'у д ь к о. А я вже давно покорений Петропавлови-чем! Во прах повержен. Правда, Олю?

Ліма (обурена, демонстративно виходить наліво). Це бог зна, що таке!

Голубець холодно, рівно тримаючись, іде за нею.

Ш е л у д ь к о. Дорога виновниця торжества, куди ж ви? Що з ними?!

Ольга. Ах, дай їм спокій! Панове, хочете чаю? Настя, а як же дружинонька твій тепер без...

Хутко входить Вовча нський, худорлявий, елегантно одягнений. Вигляд схвильований, але силкується сховати це.

Настасія. А-а! Ось і він. (Вся напружується).

Ольга робить рух до дверей наліво, немов збираючись перепинити туди

дорогу.

Вовчанський (ніби не помічаючи загальної уваги й замішання). Драстуйте. Не ждали мене? А я згадав, що сьогодні день рождіння Лімочки, рішив по дорозі зайти. (Насамперед іде до Тимофія Наумовича). Доброго здоров'я, Тимофію Наумовичу, як ся маєте?

Лобкович. Драстуйте. Хочете до мене зайти?

Вовчанський. З охотою, з охотою! Але вперед дозвольте привітатись. Родю, здоров. Давненько не бачились. А, і Оля, і Борис Борисович? Я, знаєте, згадав, що сьогодні день рождіння. Атож... Я, здається, заважаю? Я на одну хвилинку. Я зараз... Я трохи, знаєте, той... стомився.

Лобкович. Ходімте до мене, Євгене Михайловичу.

Вовчанський. Зараз, зараз!.. Так. Я, знаєте, зовсім не думав, що таке товариство... А де ж Лімочка?

Настасія. Привітати її хочеш? (Дивиться на нього зловтішно, з торжеством).

Вовчанський (що уникав зупинитись на ній очима). З охотою. Драстуй, Настусю. Я якось не впізнав тебе зразу. Хе-хе-хе. Давно, знаєш, не бачились.

Настасія. Ти ж що такий, ніби не свій? Га?

Вовчанський. Хіба? Ні, нічого. Стомився трохи, швидко йшов. (Утирається хусткою).

Настасія. Поспішався кудись?

Вовчанський. Ні, нікуди. Вечір гарний, рішив перейтися. Захід сонця подивитись, хе!

Настасія. Диви, як став кохатися в природі. А я, знаєш, теж їздила на автомобілі захід сонця дивитись. Дуже гарно! Чудовий захід! Я просто в захваті сьогодні! Не віриш?

Вовчанський (тихо). Насте, оддай Ладю.

Настасія. Кого? Якого Ладю? Хто такий?

Вовчанський. Оддай, Насте.

Настасія. Та невже? От чудно. Так оддать, кажеш, Ладю? Зараз, підожди трішки. От викупають його й оддадуть. Чаю не хочеш? Закусити, випити? Ти стомився, милуючись з заходу...

Вовчанський. Тимофій Наумович! До вас... звертаюсь. Не можу без Ладі.

Лобкович. Не моя сила. З нею балакай.

Р о д і о н. Євгене! Ну що ти, слухай! Хіба вона оддасть?!

Настасія. А чому б не віддала? Ти звідки знаєш? Віддам, але з умовою.

Вовчанський. Що хоч! Прошу!

Настасія. Чекай, не хапайся! Пам'ятаєш, як я місяць тому приходила до тебе? Пам'ятаєш? От, панове, втішне й цікаве побачення у нас було!

Вовчанський. Насте, п'яний я був.

Настасія. Чекай, ну, п'яний не дуже. Я, знаєте, хотіла з Ладьою побачитись. Він же й цього не дозволяв, оцей добряка... Кілька раз до нього приходила! То вдома нема, то з клієнтами зайнятий, то десь виїхав. Добре. Все ж таки ходжу. Ходжу, ходжу, ходжу! Нарешті, призначає: в суботу ввечері буду, мовляв, вдома. Приходь. Приходжу. Приготувалась, до всього, але десь ще не зовсім знала свого чоловіченька!.. Застаю, розумієте, цілу кумпанію: п'яні дами, мужчини, пошлі, нахабні. Вводять мене до них...

Вовчанський. Насте, п'яний я був! Насте, падлюка я був!

Настасія. Ні, чого падлюка? Не падлюка і не п'яний! Ну, вводять, добре. Спершу я була назад кинулась, в голову мені вдарила ця картина. Як же пікантно підведено: такий прийом у тій самій їдальні, де колись... Ну, добре.

Вовчанський. Ну, я піду... Що ж тут?

Настасія. Підожди, куди ж ти? А Ладя? А Ладю не хочеш взяти? Віддам, але з умовою. Виконаєш, оддам. От, при всіх кажу.

Вовчанський. Кажи умову!

Настасія. Почекай, скажу. Вислухай усе, це перша умова. Вислухай, як я перед тобою поневірялась. Я довго мріяла колись тобі розказати от так. Навмисне для цього цей день вибрала, щоб ти при гостях сюди прибіг. Знала, що прибіжиш. Ну, от. А тепер слухай, коли прибіг. Так...

Значить, кинулась я назад, а потім думаю: та ні, не може ж бути, щоб людина такою підлою була. Мабуть, через те бенкет учинив, що з Ладьою прощається. По-своєму, гидко, брудно, але відчувся все-таки. І рішила все перетерпіти. Зціпила зуби, ввійшла. Пам'ятаєш, ти мені випить і закусить запропонував? Пам'ятаєш, як далі ти перед тими все наше життя оголював, як розгортав перед ними все-все? Я мовчала. Ти ж заявив, як я вдруге ввійшла, що вернеш мені сина.

Вовчанський. Хотів вернути! Присягаюсь, хотів!

Настасія. Вірю. Ну, я й терпіла. Все одно, думаю, хай що хоче робить зі мною, а без Ладі не піду. І коли ти крикнув мені: "На коліна! Чобіт цілуй!" — хіба я не впала, не цілувала твій чобіт? Ні? Ні? А після того хіба ти не сказав вивести мене й виштовхати з хати? Ні?

Вовчанський. П'яний я був, Насте! Хотів оддать, жаль стало, з одчаю зробив! Віриш?

Настасія. Добре. А тепер моя умова: ставай на коліна, повзи до мене й цілуй мій черевик. Візьмеш Ладю.

Серед усіх рух.

Родіон (гнівно). Насте! Лиши! Ти ж не п'яна! Настасія. Ні, я не п'яна. От через те й хочу. Вовчанський. А оддаси? Оддаси? Настасія. Сказала: оддам. Я — не ти. Але повзи! Повзи й цілуй.

Ольга. Так, повзи!

Шелудько. Євгене! Іди собі звідси. Іди! Тьфу, дурень, ідіот, ганчірка.

Настасія. Борисе, не твоє діло!

Вовчанський. Присягнись Ладьою, що віддаси...

Настасія (хвилину вагається). Присягаюсь! Віддам.

Родіон (швидко підходить до Вовчанського, хапає його за плече). Євгене, іди собі. Не смій цього робити.

Настасія. Родіоне, не втручайся! Геть!

Родіон. Євгене, ти не будеш достойний своєї дитини. Чуєш? Я перший бу'дупроти тебе. Іди. Вона не оддасть, кажу тобі!

Ольга. Родіоне, не твоє діло!

Настасія. Євгене, я присяглась. Повзи! (Погрозливо). Не хочеш?

Родіон (тягне його вбік). Ходім.

Вовчанський (раптом одпихає Родіона, до Наста-сії). Присягаєшся? Присягаєшся? Дивись! Родіон. О, підлий дурень! Настасія. Присягаюсь!

Лобкович (що стоїть, весь час мугикаючи). Євгене! Не треба! (Іде до нього, хоче взяти за руку).

Вовчанський. Все одно! Нехай! (Кидається на коліна й плазує до Настасії).

Входить Устина Марківна.

Р о д і о н. Фу, гидота яка!

Шелудько. От йолоп! От бовдура

Устина Марківна. Насте, а ти що ж... (Побачивши Вовчанського, що повзе, зупиняється).

Н а с т а с і я. Мамо! Дивись! Дивись! (Випростується, виставивши ногу наперед).

Устина Марківна (задоволено, торжествуюче). А-а, повзеш? Так його! Цілуй, цілуй!

Вовчанський (цілує й деякий час лишається в зігнутій позі, притулившись чолом до підлоги. Потім помалу встає. Тихо). Виконав.

Н а с т а с і я. Виконав? Тепер нагороди ждеш? Так? Геть! Геть звідси!

Ольга. Геть! Антипович! Танка! Біжіть за двірником! Шелудько. Ні, вибачайте, добродійки! Дитину сюди давайте! Так не можна! Це паскудство! О л ь г а. А ти мовчи, мовчи!

Р о д і о н (бере Вовчанського за плечі й еede до дверей). Іди. Годі.

Вовчанський (тихо, з стражданням). А я ж так і знав! (Покірно йде).

Н а с т а с і я. Геть звідси! Геть!

Вовчанський (раптом виривається з рук Родіона, швидко повертається, люто кричить). Але ж пам'ятай це! Пам'ятай! Пригадаєш ти це!

Н а с т а с і я. Геть! Геть! (Регоче).

Вовчанський швидко вибігає. Завіса

ДІЯ ДРУГА

Праворуч — тераса. Стіл, солом'яні фотелі. На задньому плані — кущі бузку, що роблять алейку на вулицю. Ліворуч — сад, посередині сцени — велике дерево, під яким круглий стіл і лави. Велосипеди чоловічий і жіночий, сперті на дерева. На гіллях цвіт. Доріжки посилані піском. Далеко місто. Ледве чутний звук дзвонів. З саду долітають крики й сміх,

там грають у теніс. На терасу з будинку виходять Лобкович і Голубець. Лобкович убраний в широкий парусиновий костюм. Він напідпитку і в піднятому настрої. Голубець одягнений парадно, в форменому сюртуку, в руці формений

картуз.

Лобкович. Мені все одно! Розумієте: все одно. Приданого тридцять тисяч! І на раді підтримаю вашу кандидатуру. Решта мене не обходить. Женитесь, не женитесь — мені наплювать. Чуєте? Наплювать. Але кажу: не раджу.

Голубець. Смію спитати, Тимофій Наумович, через що ж не радите?

Лобкович. Не раджу! Зрозуміли? А там ваше діло. Тридцять тисяч і кандидатура. (Шукає в боковій кишені). Кінець. Антипович!

Голубець. Мені трохи чудне таке відношення. А втім, не смію задержувать. (Уклоняється і з достоїнством іде в сад).

Антипович(з карафкою в руці). А, боже, боже! З самого ранку. Годі, Тимофій Наумович.

Лобкович. Сьогодні свято, Антипович. Чуєш? Люди он радіють, видзвонюють. От і я радію. У мене теж свято. (Б'є кулаком по столу, випростується). Годі! Чуєш, я тобі кажу: годі! Кінець. Знять догляд з

Родіона. Знять. Нічого не треба. Годі. (Встає і ніби струшує щось з плечей, випростується). О! Годі! Вільний. Що хоч, будь ласка. Не торкається. (Майже кричить). Нема вини моєї! Чуєш ти?! Нема. Доки то буде? Давай сюди. Налий. Налий, кажу! Швидше! Я з вами тепер... Догляд знять, не підглядать, не підслухувать і мені ніяких донесень не робить. Знать нічого не знаю. (П'є). Ще... Ще, кажу!.. Я вільний. Хочеш женитись? Будь ласка. От тобі гроші на квартиру, на ідейне твоє видавництво, на що хоч! Прошу. Заміж? З охотою. Тридцять тисяч і кандидатура. Решта не обходить. Годі. Подумаєш, чорт забирай. Я вам, нарешті, покажу!

Антипович. А, боже, боже! (Подає чарку).

Лобкович (п'є). Постав на стіл. Лимон принеси. Порядок забув? (Хутко). Я з вами тепер...

Антипович. А, боже, боже... (Іде в хату).

Виходять Настасія й няня з дитиною.

Настасія. Дивися ж, няню, боже борони на вулицю. І до хвіртки близько не підходь.

Няня. Та будьте спокійні, бариня. Ми он там гуляємо. Де ж таки можна.

Настасія. А як що, зараз же двірника гукай. Скажи йому, щоб далеко не одходив.

Няня. Скажу, скажу. Він і так щодня гуляє з нами.

Настасія. Ото й добре. Гляди ж.

Няня. Та вже не клопочіться, панійко. Де ж таки...

Настасія (гаряче цілує дитину й одпускає). Ну, ідіть з богом. (Стоїть і дивиться, поки няня з дитиною не зникають в саду. Потім іде в дім).

Лобкович (ходить, заклавши руки за спину, му гиче). Все одно вкраде. (Посміхається).

Настасія (холодно, вороже). А ти радітимеш?

Лобкович. Укр-а-де.

Настасія. Поможеш йому?

Лобкович. Укр-а-де.

Настасія. "Укрр-а-де!" Як ворон! (Швидко, злісно виходить).

Назустріч Антипович з тарілкою, на якій нарізаний кільцями лимон

і цукор.

Лобкович (сміється). Ні, тепер кінець... Двадцять п'ять літ. Ха! Ні, годі.

Антипович. А Родя Тимофійович цеї ночі зовсім не лягав. У саду просидів. На травичці лежав.

Лобкович (раптом кричить). А мені яке діло? Яке діло, я тебе питаю? Га? Що сказано? Хоч головою хай б'ється об твою травичку. А коли ти мені ще хоч раз,— вон! Травичку... Знать не знаю! Чоловік я? Ні? Родя, Родя... Я сам Родя. Двадцять п'ять літ твій Родя мене... Та він же веселий сьогодні? Чого ж тобі?

Антипович. Та веселість ця, Тимофій Наумович, опасна. Ліма Тимофіївна перед тим теж отака весела була.

Лобкович. Закоханий він! Закоханий, розумієш? Дурень. Того й не спить, і веселий. Ну, годі, годі! Що сказав? Іди приготов одягатись, в город поїду. Іди, іди, годі.

Антипович. Грахвинчик можна прибрать?

Лобкович. Ні. (Ходить, му гиче).

Перед терасою падає опука. З саду вибігає з ракеткою в руці Р о д і о н.

Р о д і о н (піднімає опуку, дуже б'є і кричить). Ей, Вукул! Держіть! (Потім біжить до хвіртки, нашвидку виглядає і пробігає в сад).

Лобкович. Ну, чого тобі ще треба? Чого? Бачив?

Антипович (хмарно,— сердито). А послухали б, як стогнав уночі, так не питали б. І Ліма теж, бувало, вдень сміється, співає — от, здається, веселіше й не треба, а вночі плаче. І... всякі спеціальні штуки.

Лобкович. Ну, так що ж ти мені скажеш робити? Що?! Що, тебе я питаю? Ну, кажи! Кажи!

Антипович. Прохвесора Іваницького покликати б.

Л о б к о в и ч. А він що, бог? Бог? Чи диявол? Душу йому можна продати, щоб урятувати? Коли можна — клич, продам. Клич. Ні? Так чого ж ти чіпляєшся до мене? Знать я нічого не знаю. Годі! (Швидко йде в дім).

Антипович (підходить до столу, бере карафку, зі злістю заміряється нею, немов хоче викинути, бере тарілку і йде за Лобковичем, зітхаючи). А, боже, боже!

Лобкович (вертається). Ти... той... Поїдеш зараз до професора Іваницького...

Антипович. От спасибі, Тимофій Наумович! —Лобкович. Підожди. Спасибі. Ніжний який. Скажеш на словах, щоб приїхав, як може, сьогодні.

Антипович. Слушаю.

Лобкович. Та спитай спершу по телефону, чи дома, не жени навмання. А це (хитає на карафку) лиши тут.

Антипович. Слушаю, Тимофій Наумович, неодмінно по телефону. Повинен би бути в цей час. Слушаю-с. (Швидко хоче йти, ніби забувши поставити назад карафку).

Лобкович. Куди? Постав на стіл.

Антипович (скорбно крутить головою і ставить). А, боже, боже! (Виходить).

Лобкович ходить по терасі, стиснувши губи й понуро наспівуючи.

Устина Марківна (виходить з дому. Вигляд скуп-чено-тихий, але твердий. Пильно вдивляється в Лобковича). Тимофію, дай грошей Насті. їй треба звідси виїхати.

Лобкович (зупиняється). Ти таки про це саме? Але ж згодься: не можна сказати, що я людина нетерпляча й запальна. Правда?

Устина Марківна. Це ти проти чого?

Лобкович. Проти чого?.. Гм! Виховати чужих дітей, дать їм приданого по тридцять тисяч і спокійно ще слухать, як у моїх дітей схочуть для цих однять їхнє. Для цього треба-таки характер мати.

Устина Марківна. Навіщо даремно мучити себе, Тимофію, навіщо? Усі діти — твої. В тисячний раз кажу тобі це.

Лобкович. Насті грошей не дам. Нема. Є для Олімпіади й Родіона. їхні частини. Усім було нарівно. Не моє діло.

Устина Марківна. А маєток?

Лобкович. Маєток належить Марії, Олімпіаді й Ро-діонові. Спадщина. Хвороба — спадщина, маєток — спадщина. Може, Настя їх лічитиме й годуватиме? Май совість, Устино. (Наливає, п'є).

Устина Марківна. Усі діти — твої, Тимофію. Я не кажу усе ділить нарівно. Але ж не так несправедливо.

Лобкович. Яке ти слово сказала?! Яке?! Несправедливо? Так?.. Ти, ти смієш говорити це слово?

Устина Марківна. Смію, Тимофій Наумович.

Лобкович. Не смієш ти! Чуєш? Грабіжниця! Грабіжниця ти! Чуєш? Ти нас ограбувала.

Устина Марківна. Я ограбувала?!

Лобкович. Дивуєшся? Невинна? Ти життя моє ограбувала! Дітей одняла, ти найкраще, найдорогше у людини, любов до дітей своїх

ограбувала в мене. Не було дня за всі 25 літ, щоб я не думав: мої чи не мої. Мій син? Моя дочка?

Устина Марківна. Слухай, Тимофію! Коли ти...

Лобкович. Та зрозумій ти, зрозумій цей жах: я готов радіти з хвороби дітей своїх! Га? Значить — мої, значить — наш рід! Значить — моя, моя гнила кров! Га? Та це ж жах один! Справедливо це? Га? Що ж ти мовчиш?

Устина Марківна. Мені нема чого на ці...

Лобкович. Ні, більше тобі скажу. Слухай: я радий думать, я радий узнать, що вони не мої діти. Щасливий буду. Значить, є для них надія. Щасливий. Га? Ти подумай: щасливий, що у всіх дітях обманула мене, що осміяне усе життя моє, що крала мою любов, що гра-а-била мене!..

Устина Марківна. Тимофію! Ради бога, вислухай!..

Лобкович. Але хай так, все одно! Дай тільки спочинути, нема більше сил. Не можу, стомився, смертельно стомився. От він женитися хоче. Женитися! А я можу сказати йому: не женись, не смій, не повинен женитися? Не можу сказати, не можу вбити його. Та чи мій же він? Ну, скажи, скажи мені правду, звільни мене. Пожалій,*покарай, убий, що хочеш, але скажи: чий він син? (Падає навколішки). Устино, от... благаю: скажи!

Устина Марківна (кидаючись до нього). Що ти, що ти?!

Лобкович. Хай бачать усі! Не встану, поки не скажеш. Прилюдно готов стати перед тобою. Дай полегшення. Прости все, але дай!

Устина Марківна. Тимофію. Встань. Скажу, все скажу! Встань!

Лобкович. Скажеш?

Устина Марківна. Скажу, скажу.

Лобкович (трудно встає). Кажи.

Устина Марківна. Але що ж, що ж тобі сказати?

Лобкович. Чий син Родіон?

Устина Марківна. Чий син Родіон? (Вдивляється в Лобковича). Чий син Родіон? Ти хочеш знати, чий син Ро-діон?.. Так?

Лобкович. Так.

Устина Марківна. Добре. Ти зможеш тепер спочинути. Хай так... Добре... Родіон... не твій син.

Пауза.

Лобкович (ноги йому помітно тремтять, він спирається на стіл і сідає в фотель. Шепотом). Не мій син?

Устина Марківна. І Марія, і Олімпіада — не твої. Настасія і Ольга — твої. Ти бачиш, я правду казала, що ти мучиш себе без вини.

Лобкович. І Марія, і Олімпіада? Не мої?! Так у мене зовсім нема дітей? Нікого? Ні одної? Господи, що ж ти робиш зо мною?! Що ж це? За віщо?!

Устина Марківна. Ольга й Настасія — твої.

Лобкович (не розуміє). Ольга й Настасія? Ні, що ж це? Кошмар? (Раптом люто схоплюється). Так Родіон — не мій? Ти... ти... брехала мені?!

(Хапає її за руку вище ліктя, стискує). Останнє ограбила! Оссс.танне, прроклята!!!

Устина Марківна (вигинаючись од болю). Болить же! (Запалюючись люттю, дуже випручується). Не смій!

Лобкович. Задущу тебе!

Устина Марківна. Задуши! Задуши, я заслужила: пожаліла тебе, за людину взяла. А ти — звірюка, і Родіон — твій син. Твій! Хотіла хоч на день, на тиждень полегшення дать, пожаліла, дурна; задуши, я варта того!

Лобкович. Ти збрехала?! Тепер?!

Устина Марківна. Так, тепер. Ти ж прохав у мене цеї брехні, ти на коліна за неї став. Чого ж тобі? Твоя, твоя кров у Родіона. Радій!

Лобкович (весь спадаючи, тихо, в непорозумінні). Що ж правда тепер? (Стоїть деякий час, потім помалу йде в дім).

Назустріч Антипович.

Антипович. Нема вдома професора Іваницького, Тимофій Наумович. В сім часов будуть.

Лобкович зупиняється, чудно дивиться на Антиповича і, нічого не сказавши,

виходить.

Антипович, поглядівши на Устину Марківну, іде за ним. Устина Марківна сідає в фотель і тихо гірко ридає, затуливши руками лице.

Витирає очі хусткою й понуро, задумливо дивиться в сад. Входить Настасія.

Настасія. Ну? Що?

Устина Марківна. Нема грошей.

Настасія. В такому разі я скажу все Родіонові! Коли він сам робить так, як пропонує, то він не повинен женитися!

Устина Марківна. Насте, не казись. Почекай. Надія є. Але пам'ятай: коли ти щось скажеш Родіонові, все пропало. Чуєш? Ніколи нічого не матимеш від батька. Знай це. Родіона лиши. Без цього вихід знайдемо.

Настасія. Скажи ти Родіонові. Хай він дасть мені свою частину. Не Можу ж я тут! Не можу! Зрозумій ти! Євген украде Ладю. Це ж катування — чекати. Зрозумій мене!

Устина Марківна (зітхнувши). Ох, занадто розумію! Потерпи! Вихід знайдемо. (Іде в дім).

Настасія (сходить з тераси, дивиться в сад, гукає): Ня-яню!.. Ня-яню!

Голос няні (з саду). О-ось я!

Настасія. Добре, добре... Зоставайся. (Махає рукою). Я так. Не плакав?

Голос н я н і. Ні, грається.

Настасія. Добре. (Озирається навкруги, Іде в хату).

Пауза.

Рипить хвіртка, і з'являються Прокопенкова і Гордий. Прокопенкова веде велосипеда в руках; вона в коротенькій сукні для велосипедної їзди.

Гордий (хмарно, сердито). Ну, до побачення.

Прокопенкова. Як?! Ідете-таки?

Гордий. Мені тут більш нічого робити. Провів, виконав обов'язок слуги, більш, здається, ні на що вам не потрібний.

Прокопенкова. Страшенно я не люблю, коли ви такий! Фрр! Але ж хоч спочиньте. Сядьте,*спочиньте. А днина яка! Га? Сонечко яке! Хмаринки! Га? Ви!

Гордий. Ви з таким виглядом це кажете, ніби й день, і сонечко, і ці хмаринки усе вам належить.

Прокопенкова. Звичайно! А в вас хіба ніколи не було такого почуття? Все моє, весь світ! Ні? Ну, годі бурмо-ситись, в слідуючу неділю поїду з вами. Сьогодні з Лобкови-чем, а тоді з вами. Добре? Поїдемо по Горощенському шосе в Галушківку молоко пить. Там у мене є чудовенька бабуся, похожа на мою матір. Вона мене донею називає.

Гордий. їдемо зі мною!

Прокопенкова. Куди? В Галушківку?

Гордий. В Фінляндію.

Прокопенкова. От тобі й маєш! Оце мені подобається! Та в мене ж екзамени, любий Олексій Захарович, про це ж хоч подумайте.

Гордий. Після екзаменів.

Прокопенкова. А у вас жінка, діти.

Гордий. З жінкою я розійдуся. А на дітей робитиму.

Прокопенкова. Чудно. І час ви чудний вибрали для цеї пропозиції. Боїтесь, що попередять вас? (Сміється).

Гордий. Авжеж, боюсь! Цілком добре влучили. Ви ж торгуєтесь. Ждете, хто більше дасть. Я даю все моє життя. Все, що маю. Капіталів нема, прохаю вибачення. Батьків поміщиків та професорів не мав.

Прокопенкова. Дуже шкода. Гроші — теж цінність. Та й немала. Це ж і книжки, і музика, і сукні, і мебель, і спочинок. Чого тільки нема в цих поганих кружальцях! І страшенно паскудно, коли нема їх. Ну, розумієте самі, що ми будемо робити. От їдемо в Фінляндію. Чудово. Жінка ваша і діти зостаються тут. Ви заробляєте своєю журнальною й газетярською працею... ну, скажемо, двісті рублів на місяць. Не більше, я гадаю?

Гордий. Досить пікантна любовна розмова! Модерна.

Прокопенкова. Ну, ні! Це старе, як самі гроші. Тільки одні — або брешуть, або дурні, а другі — чесніші й розсудливіші.

Гордий. О, то правда — розсудливіші! Ні, Калерія Семенівна, я беру свою пропозицію назад. Вибачайте і прощайте, не маю часу.

Прокопенкова. Підождіть. Ну що ви, Олексій Захарович, як гімназист якийсь. Ви серйозно, ну й я серйозно.

Гордий. Занадто ви серйозні! Занадто. От що погано. А з Лобковичем напевне так щиро про гроші не балакаєте? Ні?

Прокопенкова. А ви звідки знаєте, як я з ним балакаю? Балакаю так, як зо всіма, як з вами.

Гордий (саркастично). Правдоньку ріжете?

Прокопенкова. Поки що я маю доволі сили в собі, щоб обходитись одною правдою. Коли послабшаю, почну, мабуть, брехати. А поки що... нема для чого.

Гордий. Яку ж "правду" ви йому кажете?

Прокопенкова. Таку, яка є.

Гордий. Яку саме? Що, мабуть, згодитесь стати жінкою... його грошей?

Прокопенкова (сміється). От дурень! Та таку, ж, як і вам: завоюйте мене, коли так мене бажаєте. Розумієте ви це чи ні? Що ви все вимагаєте? Візьміть, завоюйте! Зробіть так, щоб я не могла нічого хотіти, крім вас. Будьте таким цінним, бажаним для мене, щоб я не могла, розумієте: не могла хотіти другого. От чудаки, їй-богу. Ніяк своєю старою, дурною, мужсько-власницькою психологією не можуть зрозуміти такої простої речі. Ну да, я ціню, люблю людину за цінності. Що ж тут такого? Розумний, гарний, чесний, багатий, дужий, ніжний, все це важно. І всього цього я хочу. А ви пропонуєте тільки якусь одну частинку і вимагаєте, щоб я признала за вами і всі інші. Це нечесно. Власне, за грош п'ятаків хочете купити.

Гордий. Навіщо ж ви... Навіщо ж ви дозволяли мені цілувати вам руки, обнімати вас, говорити про своє кохання? Навіщо?

Прокопенкова. Ах, боже, яке страхіття — руки цілувать, про кохання говорить. Ну, обнімати ви мене, вибачайте, не обнімали. Хіба що силою, але ж я вам цього не дозволя-а-ла.

Гордий. А хоч би й руки? Ви ж цим мені надію подавали. Ви показували, що не байдужі до мене.

Прокопенкова. А хіба я кажу, що байдужа?

Гордий. Але ж ви так само й до ^Лобковича не байдужі! І до Вукула, з яким і вчора, й позавчора, як кажете, бачились?

Прокопенкова. Атож, не байдужа. Гордий. У вас були любовники?

Прокопенкова. А вам яке діло? (Сміється). Розлюбите, коли були? Не розлюбите, коли любите. А коли хочете бути любовником, то це вам помогти не може.

Гордий. Ви тільки законною жоною, супружницею хочете бути? Любовники не вигідно?

Прокопенкова. От дурний! Ну, чого ви казитесь?

Гордий. Того, що ви холодна, жорстока, рощотлива жінка.

Прокопенкова. Ой.

Гордий. Так, ви рощотливі й холодні. При красі це додає вам страшної сили. Ви жорстокі й цинічні, але краса усе заступає. От ви, іменно, за грош п'ятаків хочете купити. За одну красу і чесність — і всі геройські якості купити. Ловко! У мене,— як ви колись зволили сказати, — мою жагучість любите, вона хвилює вас!

Прокопенкова (весело-лукаво хитає головою). Атож.

Г о р д и й. У Лобковича — його щирість, чесність. А у Вукула, мабуть, мускули? Так? І до всіх не байдужі. Але позаяк ні в мене, ні в Вукула нема

грошей, то ясно, що переможе щирість Лобковича. І це зветься правдою?! Брехнею це зветься, розумієте! Звичайною, поганою брехнею! А "оцінка" ваша є проста продажність проститутки! От і все! Прощайте!

Прокопенкова (тихо, винувато). Ну, не треба мене лаяти. їй-богу ж, це не так. Не йдіть. їй-богу, я вам правду кажу. Ну, який ви!

Гордий. Та навіщо я вам? Навіщо?!

Прокопенкова. Ну, не знаю. Підождіть.

Гордий. Хочеться, щоб я вбив себе або вас?

Прокопенкова (кривиться). Ну от, знову ви гучні слова. А я серйозно хочу...

Гордий. Не гучні це слова! К чорту гучні слова! Мені нічого іншого не зостається зробити. Та зрозумійте ж ви, що я не можу так далі існувати! Дома у мене мовчазне пекло. Жінка — людина тиха й благородна. Але тим більше вона страждає. І головне — непевність становища! От що найбільше мучить. Так або так, але кінець. От чого хоче й вона, і я. А який кінець? Який кінець я можу вибрати, коли я хворий вами? Я злюсь, я дивуюсь, з себе, обурююсь, я розумом дуже добре бачу, що ви не любите, а в той час не можу не бажати вас, не надіятись, не ревнувати. Безглуздя якесь, а зробити нічого не можу. А ви кажете "гучні слова". Не до гучних слів мені. Мені виходу треба. Розумієте ви це? Вихід... або я збожеволію!

Прокопенкова. Ну, добре... Але що ж можу зробити? Ну, я поїду. От скінчу екзамени й поїду. Два тижні потерпіть ще.

Гордий. Та не поїдете ви, а вийдете заміж за Лоб-ковича.

Прокопенкова. Ні, коли це треба, то я поїду.

Гордий. А зі мною не хочете поїхати? Підождіть, Кілю. Ніхто вас так не любитиме, як я. Чуєте? Ви знаєте мене, я не можу удавати, ви самі бачите, як я люблю вас.

Прокопенкова. Олексій Захарович, але ж для мене далеко важніше, щоб я любила. Зрозумійте ж, що я хочу любити. Я, я, я, а не мене!

Гордий. Ви любите мене. Так, ви любите, але ви боїтесь бідності, злиднів. Ви хочете продати себе.

Прокопенкова. Ні, Олексій Захарович! А втім, так, я хочу продати себе, але не тільки за гроші. Я не знаю, за що і як продам, але продам тільки тоді, коли буду вся, з ніг до голови хтіти цього. Підождіть! Може, я схочу продати себе й за вас. Але в цей мент цього бажання нема. Ну, голубчику, не сердьтесь на мене. їй-богу, я не заслуговую. Ви мені дуже подобаєтесь, але коли ви хочете через щось бути нещирим, то... мені стає нудно. А ви ж такий розумний, живий...

Гордий. Словом, "не гарний, але симпатичненький".

На сцену викочується опука. І зараз же за нею вибігає Вукул з ракеткою в руці.

Вукул (радісно). А-а, Калерія Семенівна! А ми ждемо. Доброго здоров'ячка. Що ви так пізно? (Здоровкається з Прокопенковою й Гордим).

Прокопенкова. Хіба пізно? Ні, якраз. Ну, як гра? Хто перемагає?

Вукул (дуже здивовано). Розумієте: Родіон Тимофі-йович! Уявіть собі! Га! Щось, розумієте, надзвичайне, сьогодні виробляє чудеса. їй-богу.

Прокопенкова (дивиться дуже привітно, широко на Вукула, шукаючи його поглядів). Хіба? А ви?

В у к у л. А я, як кінь, сьогодні граю. Ні до чого. Страшенно досадно. Ну, я біжу, там ждуть. Приходьте туди швидше... Ну, та й гарні ж ви сьогодні! (Крутить головою, потім швидко піднімає опуку й біжить).

Гордий. Надзвичайно галантний комплімент одгилив.

Прокопенкова. Ну, до побачення, Олексій Захарович. Ви туди не хочете? (Лице їй розсіяне).

Гордий. Я не хочу, але от ви, здається, не від того.

Прокопенкова. Ну, бувайте!

Гордий (бере її руку, не пускає). Чого ви так зблідли? Прокопенкова. Зблідла? Хіба?.. Ну, пустіть, я піду.

Гордий. Чого ви так зблідли? Чого захапались? Цінності Вукула побачили?

Прокопенкова. Так, побачила. І хочу до нього. Ну, й що?

Гордий (ошелешено). До нього?

Прокопенкова. Так, до нього. Пустіть руку.

Гордий (пускаючи). Ідіть.

Прокопенкова. Бувайте! (Іде за Вукулом).

Гордий непорушно стоїть і дивиться їй услід. Прокопенкова раптом повертає назад, підходить, сідає на лаву, деякий час сидить, хмарно і непорозуміло дивлячись перед себе. Гордий стоїть так само.

Прокопенкова (стріпуючись, злісно). Нічого не розумію! От єрунда яка!.. Що ж це таке?! Гордий. Чого не розумієте?

Прокопенкова (встає, тре лице руками). Чого не розумію? Голова крутиться! Розумієте? Ноги, руки слабнуть, в голові туман, серце пада кудись. І це щоразу, як він підходить до мене. Оцей нерозумний, добродушний, незначний чоловік! Розумієте ви що-небудь? (Рішуче). Ні, це чортзна-що таке! Ні-ні, це ми ще побачимо. Прощайте. Я піду туди.

Гордий. Підождіть, я хочу...

Прокопенкова. Ні-ні, я не можу! Я хочу з цим покінчити! Не сердьтесь, приходьте завтра. (Швидко йде наліво).

Гордий довго дивиться їй услід. На терасу виходить Лобкович. Підходить до столу, випиває й непорушно дивиться в одну точку.

Гордий (бачить його, щось думає і раптом рішуче прямує до тераси. Виходить і говорить одривисто, понуро). Доброго здоров'я, Тимофій Наумович! Мені треба побалакати з вами.

Лобкович (байдуже). Драстуйте. Балакайте.

Гордий. Вибачте, що... що... А втім, нема за що вибачати. Річ в тім, що ваш син Родіон Тимофійович має намір женитися з мадемуазель Прокопенковою. Оскільки мені відомо, він матеріально залежить від вас. Це так?

Лобкович. Ну?

Гордий. Так чи ні? Коли залежить, я буду далі казати. Коли не залежить, мені нема про що говорить. Лобкович. Залежить.

Гордий. В такому разі... В такому разі я мушу вас попередити, що Прокопенкова вашого сина не любить і хоче вийти за нього для грошей. Вона сама мені це сказала. Сказала через те, що вона... що ми в близьких відносинах. Я до вас звертаюсь тому, що люблю її й що в моїх інтересах, щоб вона не вийшла за вашого сина. Але і в його інтересах, бо вона обманює його. Коли ви зичите добра своєму синові, то... ви повинні знати, як бути в такім випадку.

Лобкович. А як це все неправда?

Гордий. Перевірте. Не давайте синові грошей, і, побачите, поки він не матиме грошей, вона не буде його жінкою, перевірте.

Лобкович. Перевірить, кажете? Вона в близьких відносинах з вами? Гордий. Так.

Лобкович. Он як? (Живіше). Перевірити? Так, так... Гм! Так, так... Добре, добре. Для грошей, значить? Йому сказати можна?

Гордий. Можна, але він не повірить. Я не раджу. Він скаже їй, і вона муситиме хитрувати до кінця. Краще не казати. Просто перевірте.

Лобкович. Ага. Так?.. Гм... Все одно. Це добре. Це, знаєте, дуже добре! Дякую вам, дякую. Добре, добре. Це можна, це можна. Неодмінно перевірю!

Гордий (з деяким непорозумінням поглядає на нього. Потім рішуче, понуро). Ну, бувайте здорові. Я поспішаю.

Лобкович. Поспішайте, поспішайте, це добре. Бувайте здорові. Так, так, це добре. Антипович, Антипович! (Заклопотано іде в хату).

Гордий сходить з тераси, дивиться в сад і, нарешті, рішуче й швидко виходить на вулицю.

Лобкович з'являється знов, швидко наливає й випиває дві чарки, одна за одною. Потім швидше, ніж звичайно, ходить по терасі, заклавши

руки за спину й мугикаючи. З саду виходять Родіон і Прокопенкова. Ідуть швидко. Прокопенкова оживлена, озирається назад, неуважна.

Прокопенкова. Але ж ви не сердитесь? Не сердитесь? Ні? Я поїду з вами завтра, ні, завтра не можу, а... а...

Родіон (в помітному піднесенню). Не треба, не треба призначати! Коли-небудь. Коли захочеться! Так? Ну, от. Боюсь, що сідло для Вукула буде занадто низьке. Він трошки вищий за мене. Чи то пак, не занадто, а трохи... (Кричить): Вукул, швидше! Сідло спробуйте!

Прокопенкова. Вукул, швидше! Годі вам... Родіоне Тимофійовичу, у вас насос є? Мій попсований....

Родіон (біля велосипеда). Є, є! І добре функціонує. Чудесно. А шини надуті у вас?

Прокопенкова. Надуті, надуті! Але ви не сердитесь?

Р о д і о н. Та ні ж бо, ні! Господи! Та я... Ех, ви! Ех, ви! Та з ким хочете, як хочете! Бо коли хочеться, Кілю... то... що ж тут? Ну, ви можете не поїхати. Можете, але...

Прокопенкова (озираючись, не слухаючи). Та швидше ви, незграбо! Я палаю від нетерплячки перегнати вас!

З'являється Вукул, в піджаку, поправляючи краватку.

Родіон. Вукуле, сідло спробуйте. Чуєте? Чи не високо? Чи, той, не низько? (Подає велосипед).

Вукул. А ось зараз. (Пробує). Чудово! Як улишю. (Добродушно сміється). Ну, їдемо, Калеріє Семенівно. Бувайте поки що. Родіон Тимофійович, ми, мабуть, пізненько вернемось, то я велосипедик вам завтра заведу. Добре?

Родіон. Коли хочете, коли хочете.

Прокопенкова. Через що пізно?

Вукул. А що ж ви собі гадаєте? Заїдемо куди-небудь, закусимо, поки те та се, то й вечір. Я вас хутко не одпустю, не бійтеся. Ну? Гайда!

Прокопенкова деякий мент стоїть непорушно, поклавши руку на велосипед.

Вукул. Ну ж бо, Калерія Семенівна. Що ж ви?

Прокопенкова (дивиться на Родіона з блідим усміхом). Нічого не розумію. Єрунда якась. Не їхати хіба? Га? Вже не хочеться чогось.

" Родіон. Чому? Ну, от ще! Чому не хочеться? Дайте спокій. їдьте.

В у к у л. Як?! Не хочеться? (Іде до Прокопенкової, бере за руку вище ліктя). Ні, це вже вибачайте. (Ніжно й грубувато). Прошу, прошу! Нема чого. (Веде). Ну, от. Ато "не хочеться".

Прокопенкова (покірно йде, зупиняється). Чекайте. Пустіть руку. Фу, душно стало! (Шукає хустку, спирається на велосипеда). Стомилась я ніби.

В у к у л. Уже стомились? Е, вибачайте! (Знов підхоплює під руку й веде).

Прокопенкова. Ну, їдьмо! (Швидко йде вперед).

Родіон стоїть і дивиться їм услід. Потім сідає на лаву, весь час чудно посміхається.

З саду, задихавшись, швидко виходить О л ь г а, за нею Шелудько.

Ольга. Куди вони пішли? Родіон. Поїхали кататись.

О л ь г а. І ти йому свій велосипед дав? Сам підвів? Сам? Родіон: Сам.

Ольга (регоче). З тебе чудовий муж вийде! Чудовий! Ух, ти! Ганчірка, бовдур!

Родіон. Ольга, не будь смішною. Ольга. Я смішна?! Я?!

Шелудько. Розуміється, ти смішна! Як же ти допустила, що вони поїхали? Як? Дожени, верни, зупини. Олесю, швидше! От велосипед. Прошу. Швидше. Ах ти, господи!

Ольга. І візьму! І візьму! Подай сюди велосипед! Ти! Подай!

Шелудько. Слухаю, слухаю! (Біжить до велосипеда).

Ольга. Ух, ви! Ви тільки на те й здатні, щоб велосипеди подавать. Ганчірка! (Повертається і в гніві йде назад у сад).

Шелудько. Олесю, куди ж ти? А доганяти? (З велосипедом поспішає за нею). Олесю, я ж подав, їдь, дитинко. Дожени їх,, поганих! Олесю! (Зникає наліво).

Родіон сидить, посміхається.

Лобкович (що весь час слідкував за сценами в саду). Родіоне!.. Іди сюди.

Родіон (легко, жваво підводиться й весело йде до батька). Що скажеш, тату?

Лобкович. Сідай, побалакати треба.

Родіон. Невже серйозно? Я сьогодні в такому настрої, що, мабуть, на серйозність не здатний. Занадто вже хороший день! П'яний якийсь... Ну, все одно. Спробую. Тільки не довго? Га? Щось мені не сидиться. А ходити можна? Хочу рухатись.

Лобкович. Посидь. Очі чого червоні? Не спав? Родіон. Не спав. Ну, в чому річ? Викладай. (Любовно обіймає батька).

Лобкович. Ти хочеш женитися на цій... дівчині? Родіон. Хочу, батьку. Лобкович. А вона?

Р о д і о н. А вона... Вона ще не хоче. Так і чув, що про це розмова буде! (Сміється).

Лобкович. Не хоче? Гм? Через що?

Родіон. Через що? Значить, не любить так, як треба. Але, до речі, ти гроші мені даси завтра? Я квартиру все ж таки на двох лаштую. А раптом полюбить? Га? (Сміється). Раптом візьме та й полюбить!

Лобкович. Ти чого такий радісний?

Родіон. Силу велику чую! Колосальну силу! Все ніпочому, батьку! Ти що: бачив, що вона з цим поїхала кататись? Так? Та він же щеня проти

мене! Що гарний? Так є ж сила більша за красу. Хай їде, хай! Побачимо! Комік!

Лобкович. Так. А грошей я тобі не дам.

Родіон. Через що?

Лобкович. Не можна тобі на цій дівчині женитись. Родіон. Чому так? Лобкович. Не любить тебе. Родіон. Як не любить, не женюсь. Лобкович. Непідходяща.

Родіон. А це ми побачимо. Поживемо, придивимося. Підійдемо — добре. Не підійдемо — що ж робити.

Лобкович. Знов свою дурницю? Не вінчаючись хочеш жити?

Родіон. Поки вияснимо, батьку. Навіщо зв'язувати себе без потреби?

Лобкович. Дурниця! На такий шлюб згоди не дам.

Родіон. Та^що тобі сьогодні, тату? Вчора ще ти не так ставився до цього питання.

Лобкович. Вчора, вчора! Вчора теорія, а сьогодні діло.

Родіон. Так і треба, мені здається. Що кажеш, те й роби. А то для якого ж чорта теоріял

Лобкович. Добре. Дивлячись, які теорії. Та й взагалі, ця... Прокопенківна до тебе не підходить. Ніяк.

Родіон. Мені чи тобі, батьку?

Лобкович. І мені, й тобі. Не дам грошей, і не підійде.

Родіон. Підійде. Все одно підійде. Та що з тобою, їй-богу, батьку? Чого раптом таке?

Лобкович. Того, що негарні речі взнав про неї. Обманює тебе. На гроші ласиться. Любовників мала. І має. Та й сам бачив.

Родіон (добродушно сміється). Ну, я бачу, що розмова справді серйозна. Звідки ж ти взяв ці речі? Лобкович. Моє діло. Р о д і о н. А я не мав любовниць?

Лобкович. Дурниці! — не з хлопчиком балакаєш!

Родіон. Слухай, батьку, я не впізнаю тебе сьогодні, їй-богу. Вчора ще ти... .

Лобкович. Вчора, вчора! Вчора одно, а сьогодні друге. Вчора про любовників не знав.

Родіон. Та які любовники?

Лобкович. А от такі, як от цей, що поїхав.

Родіон. Нісенітницю ти, батьку, плетеш, вибач мені.

Лобкович. А блідий чого? Чого блідий? Сам віриш.

Родіон. Та що з того, що були чи не були любовники? Мені яке до того діло? Мене вона любить? Коли любить, то ніяких любовників не буде. А що були, то це ще й краще! %

Лобкович. От як? Навіть краще?

Родіон. Щоб ти знав! Значить, з одвертими очима вибиратиме. Сама може бачити, що бере.

Лобкович. А чого ж ти блідий? Чого хвилюєшся? Коли краще, так радій.

Родіон. Блідий того, що... спадщина батьків гарчить мені! Задоволений? Так, блідну, коли тільки думаю про це, признаюсь. Але ось тут, уже зараз... Сміюся з цього! (Сміє-ться, ходить).

Лобкович. Ну, годі. Вибачай, що потривожив. Іди грай. Потім.

Родіон. Мені плювать на вашу жіночу "честь". Не в тому честь жінки, що були чи ні в неї любовники, а в її людському достоїнстві, в її людських якостях! Мені в ній не •"честь" її потрібна, а жона, а людина, з якою я хочу дружно й чесно прожити життя і дітей родить.

Лобкович. Я тільки раджу.

Родіон. Добрі мені поради! Та й пізно ти схаменувся радити, батьку, пізно. Це треба було робити п'ятнадцять-десять літ назад, як я ще вступав у життя. Та й не тобі, прости мене, радити. Не тобі! Коли ти сам не міг збудувати свого життя, то не маєш права радити. А тим паче, так, як ти це робиш. Подивись на життя Насті, Ольги. Чого ти не порадив їм улаштувати своє життя так, щоб не було у них цієї каторги? Чого?

Лобкович. Про це у матері їхньої питай.

Родіон. А ти їм хто? Не батько?

Лобкович хоче ніби крикнути щось, але спиняє себе, швидко наливає

коньяку і п'є.

Родіон. А чого ж ти сам склав нашу родину так, що всі живемо ворогами? Чого?

Лобкович. Родіоне, годі, замовчи!

Родіон. Ні, не замовчу! Я давно збирався сказати це тобі та матері, та жалів. Ви як нас родили? Як? Будучи ворогами? Ненавидячи одно одного? Знаю! Все знаю! Ви закохались, повінчались і думали, що все зробили для того, щоб мати право родити дітей. Так? І нас так учите?

Лобкович. Годі, кажу, Родіоне! Іди собі.

Родіон. Ні, я не піду! Але коли я спробував сказати матері, що вона губить Олімпіаду, зв'язуючи її з людиною, невідомою їй, то мати висміяла мене і аж розлютилась. Вона вважає диким і безумним вибирати собі товариша на все життя, узнавать його, перевіряти перед тим, як родити з ним дітей. Це дико, по-вашому? А не дико, не злочинно родити дітей з людиною чужою, незнайомою, частю ворожою й ненависною? Не злочинство? Ні?

Лобкович. Ти не можеш нас судити!

Родіон. Ні, можу! Можу й маю право! Маю право, бо ви багато одняли у мене. Можу,— бо й тепер однімаєте. Тепер, коли я гірким досвідом, стражданнями, поневіряннями виробив собі свої правила, ви забороняєте мені жити по них, насилуєте мене. От ви, батьки, ви дійсно не маєте права судити нас, бо ви нічого в цьому відношенню не зробили: ви примушуєте нас, дітей, роками вчити нікому й нічому непотрібні різні латинські та грецькі мови, ви десятки літ — десятки літ! — вчите нас, щоб ми могли потім мати службу, писати якісь папірці, а для того, щоб улаштувати свою сім'ю, щоб могли вибрати людину, з якою треба прожити все життя, цього ви нас ні одного дня не вчили. Подумай сам, подумай: чи не жах це?

От ти, професор, тридцять літ ти вчиш студентів всяких юридичних хитрощів, хоч би раз сказав цим хлопцям, як треба шукати дружину, що треба для цього знати, вміти, що треба їм, щоб не покалічити ні свого, ні чужого життя. Ні разу ж не сказав? Правда? Ні ти, ні другий якийсь професор. Такої науки'немає у вас в університеті? Правда? Навпаки: ви, батьки, ви вважаєте себе достойними похвали, коли пускаєте до шлюбу своїх дітей цілковитими неуками, невин-нятками. Це зветься у вас "чистотою, незайманістю, свіжістю". Та я, що шукаю у своєї жінки свідомості, щирості, святості в акті рождіння дітей, я в вашій "чистоті" тільки зло й злочинство бачу! Так, злочинство! І через те я сам не хочу бути ні злочинцем, ні каторжником, який родить,дітей каліками! Мої діти будуть... Що з тобою?

Лобкович, поклавши голову на руку, що лежить на столі, беззвучно

ридає.

Родіон. Тату, дорогий мій, близький, рідний, прости ти мене, подлого, прости, ради бога! Тату!.. Батьку!

Лобкович махає рукою, щоб Родіон ішов собі.

Родіон. Ну, прости. Забудь. Я схвилювався. Це моє болюче місце. Не хотів тебе образити. Тату!

Лобкович (стихає. Встає, одвернувшись). Нічого, випив зайве. Не звертай уваги... Ти маєш рацію у многому. Роби, як... вважаєш чесним. Але пам'ятай. Як коли-небудь... Словом, пам'ятай. (Іде в дім).

Родіон схвильовано ходить по терасі. З улиці, з велосипедом у руках, з'являється Прокопенкова, весело кричить:

— Добридень! Уже приїхала! Швидко, правда?

Родіон (збігаючи). Через що? Що трапилось?

Прокопенкова. Нічого. Скучно стало. Я взяла та й повернула назад. Ух, Вукул десь там, мабуть, лютує, шукає мене. Хай! Ми, розумієте, поїхали наввипередки. Він випередив. А мені вже й раніше нудно стало. От я взяла, потихеньку й повернула назад, та й гайда додому. Добре зробила? Добре?

Родіон. Гм! Коли б це ви зі мною зробили, я сказав би, що не зовсім добре.

Прокопенкова. А коли з Вукулом? Га?

Р о д і о н. Та й з ним... не варто б.

Прокопенкова. А ви ревнували? Признайтесь. Ревнували?

Родіон (уникаючи її погляду). Ну що ви!..

Прокопенкова. Ох, брешете! Я ж бачила ваше лице, а надто посмішку. Знаєте: Олексій Захарович раз у раз грозиться вбити і'ніколи не вб'є, а ви ніколи не грозитесь, а швидше вб'єте.

Родіон (злякано). Ну що ви? Дурниці!

Прокопенкова. Правда. Знаєте, коли я оце їхала, то раптом згадала ваше лице й особливо оцю посмішку. І тут же подумала це. Уб'єте.

Родіон. Ну, що ви? А через що скучно стало?

Прокопенкова. Ах, яке ловке питання! Через щось! (Бере його руку й гладить). Як у вас сьогодні страшенно очі блищать. І це я згадала на

велосипеді. І страшенно захотілося до вас. Нудно мені якось з ними, швидко стомлююсь.

Скажіть, Родіоне Тимофійовичу, ви справді щирий чоловік і такий... такий, яким виказуєте себе? Чи ні? Правду мені скажіть.

Родіон. Через що ви це питаєте? Прокопенкова. Так. Потім скажу. Скажіть спершу

ви.

Родіон (помовчавши, тихо). Ні, не такий, Калерія Семенівна. Це та посмішка навела вас на це питання? Прокопенкова. Атож.

Родіон. Ні, не такий. Хочу бути таким. Всею душею не хочу бути таким, як батьки. А чи досить же цього? Не знаю. Ех, Калерія Семенівна! Все життя я борюсь з собою. Ви знаєте, я раз трохи в монахи не пішов. Правда! Два роки толстовцем був. Океан води вилив на себе по системі Кнейпа й інших. Цілий рік щоночі години по три простоював гояими колінями на дрібних камінцях. Все виганяв із себе духа батьків. А в один прекрасний день візьму і... Ну, добре. Ходімте грати.

Прокопенкова. Ви — чудний. Знаєте: ви — чудний! Я тільки сьогодні, оце тепер зрозуміла це. Знаєте, я ніяк н$ можу забути вашої посмішки й очей.— Не можу передати, що я побачила, але, розумієте, стоять вони переді мною. І зовсім ви інший. І уявіть: кращий. Атож, кращий.

Родіон. От і Вукул!.. Шкода'. Ну, потім поговоримо. Добре?

Прокопенкова. Добре!

З'являється Вукул.

Родіон. Що, Вукуле? А де ж Калерія Семенівна? Загубили? Га? Ех, вк ж!

Вукул (сердито). Нічого я не загубив! Це вона мене загубила.

Прокопенкова. А навіщо погнались вперед? Вукул. Та ми ж — хто швидше!

Прокопенкова. Ну,, от я швидше й приїхала... додому!

Вукул. Еге, швидше. Ну, чекайте. Я помщуся. Прокопенкова. Як саме? Вукул. Побачите.

Родіон. Ану, Вукуле, хочете силу спробувати? Га? Давайте, хто кого подужає. Об заклад іду, що подужаю, іде?

Вукул. Як?

Р о д і о н. А от так. (Сіда біля столу і ставить на нього руку ліктем до столу). А ви сідайте навпроти й теж так. Потім, хто чию руку покладе на стіл.

Вукул. А? Це? Ну, програєте. Прокопенкова. Ану! Ану!

Родіон. А що, як не програю? А чую, що не програю. Вчора програв би, а сьогодні, здається, нізащо. Навмисне хочу спробувати. Самому цікаво. Ну, давайте руку. Так.

Вукул. Чекайте... Ну, так. Добре. Готові?

Родіон. Готов. Можна?

Вукул. Ех! (Дуже напружується). Ач, чорт!.. Справді... Здорово!.. Ні, жарр-туєте... Ач... ох!.. Диви, диви!.. Фу, чорт! Родіон нахиля його руку до столу.

Прокопенкова. Браво, Родіон, браво! Ух, гарно! Родіон. Ще раз?

Вукул. Це — піджак. Я скину. Чоррт! Ну?

Тиснуть. Вукулова рука тремтить і падає ще швидше.

Вукул (розтеряно, здивовано дивиться на Родіона). Та ви що?!

Родіон (сміється). Нічого. Не помилився. Може, поборотись хочете?

Вукул. Ну, це вже той... Хочу! Давайте! От це давайте!

Прокопенкова. Але ж ви, Родіоне, теж скиньте піджак!

Родіон. Розуміється. Там, на полянці? (Киває наліво). Добре! Бережіться, Вукул, осоромитесь і тут. Сьогодні у мене скажена сила. Сам дивуюсь.

Вукул. Добре, добре. Ходімте!

Родіон. Ходім!

Прокопенкова. Я почуваю, що Вукул осоромиться. Осоромиться, осоромиться!

Всі йдуть у сад. Виходить нянька з дитиною.

Няня. Дяді й тьотя пішли. Куди дяді пішли, Ладю? Га? Дяді? Бачиш, пішли? Що будуть робить? Бач, піджаки на землю покидали. Ходім, Ладю? Ладю?

Помалу зникає в саду. Якийсь мент нема нікого. Ледве чути голоси й сміх Прокопенкової. З улиці, огинаючись, показується Вовчанський. Озирається, приглядається і швидко йде в кущі. Пауза. Чується несамовитий крик няні. Вибігає Вовчанський. На руках у нього Ладя. Пробігає на вулицю, чується чохання і рявкания автомобіля.

Няня (вибігаючи за Вовчанським). Ой, гвалт! Рятуйте! Ой боже ж мій! Ладечка!

З будинку вибігають Настасія, потім Устина Марківна і Антипович.

Настасія. Що? Що? Що? Де Ладя?1 Ладя! Ладя! А-а-а!1! (Біжить на вулицю).

Няня. Ой боже ж мій! Ой боже ж мій!

Вибігають: Родіон, Вукул, Прокопенкова. Родіон хапає велосипед і біжить з ним на вулицю.

Няня. Ой боже мій! Ой боже ж мій! (Стоїть і труситься від жаху).

Завіса

ДІЯ ТРЕТЯ

Вечір. Вітальня у Родіона. Речі в непорядку — квартира тільки лаштується. В кутку стоять згорнуті килими; фотелі не на місці, квіти обмотані білим.

В хаті: Родіон, Настасія, Ольга, Вовчанський.

Родіон стоїть біля стінки, склавши руки на грудях, посміхається.

Настасія (кричить Вовчанському). Ти гірше звіра, гірше!

Вовчанський (напідпитку; в пальті; капелюх на потилиці; руки в кишенях штанів; регоче). Правильно! Цілком правильно! (Раптом поважно, наказуючим тоном). Ну, слухай, ти! От моє останнє слово: вексель папахена в двадцять тисяч. Це гарантія, що не вкрадеш Ладьку. І негайно забирай свої речі й переїзди до мене. Раз-два. Опля!

Настасія. Ох, Євгене, гляди: я піду! Але щоб тобі погано те не вийшло.

Вовчанський. Що? Вб'єш? (Сміється). А признайся, і зараз маєш в торбинці револьвера?

Родіон теж сміється, але інакше.

Ольга (до нього). А ти чого смієшся? Ти? Родіон. Ви з мене, а я з вас. Ольга. Це смішно? Так? Родіон. Дуже!

Шелудько (вбігає, захекавшись). Спізнився я? Га?.. Драстуйте. Затримали. Ну, що? Як на "нейтральному грунті"? Як рішили? Га?

Ольга. Як? Спитай он у нього, ач який. Тепер який! Забув, як лащився тоді!

Вовчанський (регочеться). Ні, не забув, Олесю, не забув! Пам'ятаю. Я ж казав, що згадаю. Ну, Насте? Хочеш з сином жити? Будь ласка!

Шелудько. Он як? Значить, цілковита згода?

Ольга. Аякже! Вексель вадагає в двадцять тисяч. На случай піде з сином. А сам навмисне таке пекло їй зробить, що вона на другий же день утече. Він двадцять тисяч етребує і знов украде дитину. Для цього й кличе.

Вовчанський. Так, для цього самого! Ну, Насте?

Настасія (сидить деякий час мовчки, непорушно дивлячись в землю, потім підводиться, підходить до Вовчансько-го й говорить сумно, задушевно, м'яко). Євгене, давай кінчимо оце страхіття. Ну, я винна, ну, прости мене, забудь. Я теж прощаю все. Господи! Та невже ми не можемо бути людьми?! Євгене, голубчику, їй-богу, давай забудемо все. Га? Не можна ж так! Ради Ладі! Чекай, чекай! Ну, хай ми вже не зможемо так жить, як колись, нехай. Але ж можемо ми жити, як люди. Ми ж любимо свою дитину. Любимо ж? Ну, й давай жити для цеї любові, для Ладі. Євгене, ти ж не зла людина, ти... ти ж можеш бути хорошим, сердечним, добрим! Що ж робити? Не зійшлись ми, не випало нам в особистому житті. Ну й бог з ним! Будемо для сина жити. Ну, Євгене?

Вовчанський (спочатку вражено, іронічно посміхається, потім вдивляється в Настасью і слухає з серйозним дивуванням). Гм! Не розумію... Нічого не розумію! Що значить цей сон?

Настасія. Євгене! От при всіх даю тобі моє велике слово: більше не заважатиму тобі жити. Живи, як хочеш. Чуєш? Буду тобі товаришем і матір'ю твого сина. Тільки! Більш нічим! Слова від мене не почуєш. Тільки не треба більше ворожості, боротьби, підозрілості. Я стомилась, не можу більше. Та й ти ж стомився. І тобі треба спочинути. Спробуємо, Євгене! Добре?

Вовчанський. Чудно! Надзвичайно чудно. Ти все це серйозно?

Настасія. Серйознішими хіба що мертвяки можуть бути, Євгене. Ну, годі. Давай простягнемо руки і... будемо жити по-людськи. Ми ж колись

любилися, Євгене! Згадай перші роки. Згадай, як ти мене Натою звав. Було ж це? Чому ж хоч вдячності не може бути у нас тепер? Хоч тіні чуття, хоч теплоти? Ну, давай хоч спробуєм, Євгене! Ну, давай!

Вовчанський мовчки, пильно, допитливо вдивляється в Настасію.

Настасія. Ти не віриш мені? Не розумієш? Вовчанський (мовчить). Чудно! Навіть не віриться. Гм! Так, кажеш, спробувати? А як обманеш?

Н а с т а с і я. Ех, Євгене! Та хіба ж ти не чуєш в моєму голосі справжньої правди? (Обережно бере його за руку, гладить по плечу). Та в чому ж я можу обманути тебе? В чому? Я чесно і прямо кажу тобі: давай жити разом. Та невже ж ми, інтелігентні, не глупі, не злі люди, не можемо найти способу жити без ворожнечі? Що ж це таке?

Родіон слухає серйозно, часом хоче щось сказати, але стримується, чекає.

Вовчанський. Дуже чудно!.. Дозвольте мені, панове, сісти, я ніби... той... Ви вибачте, панове, що я трохи в такому стані...

Настасія і Ольга (поспішно підставляють йому стільця). Ось. Сідай.

Вовчанський. Дякую. (Сідає. До Родіона, хитаючи на обстановку). Окремо житимеш?

Родіон. Окремо, Євгене.

Вовчанський. Так. Ну що ж? Так дуже ти мене здивувала, Насте. Навіть раптом ослаб. І знаєш чим? Голосом своїм. Давно я такого голосу не чув у тебе. Навіть запахло тобою. їй-богу! Пам'ятаєш, як ти перші роки пахла? Ти прости, що я так при всіх. І взагалі за многе прости. Що ж ти стоїш? Сядь і ти. От тут-о, поруч. От так. Ну, подивись на мене. Це ж ти? Га? Ти, ти. (Бере руки Насті). Я, панове, хвилююсь, але ви не смійтеся.

Несподівано, розумієте. Ішов сюди і думав, що навік уже розійдемось ворогами, а раптом так несподівано...

Родіон (теж схвильований). Тим краще, Євгене! Тим краще! Я дуже радий. Ти, Насте, молодця!

Шелудько. Брраво, Насте! Браво. Вітаю. Панове, я навіть пропоную викликати старих або до них піти. І сприснути. Правда, Євгене?

Вовчанський. З охотою! Я з охотою...

Ольга (простягає руку Вовчанському). Прохаю вибачення і прощення, Женю. І дякую, дякую!.. (Міцно стискає руку, потім в пориві чуття цілує його).

Вовчанський. Господи! Це так несподівано, що... Я навіть не знаю... Ех, Нато, Нато! Нещасні ми з тобою. Забути б усе, вернути старе, почати все спочатку! Та чи вернеш?

Настасія (м'яко). Спочатку? Ми вже раз починали, Євгене, спочатку. Може, тепер краще вже якось інакше? Га?

Вовчанський (насторожуючись). Себто ти хочеш сказати, що не віриш мені?

Настасія. Я вірю, Євгене, даю слово, вірю! Але чи можеш ти змінитися? Я цього не вимагаю, не вимагаю. Бог з тобою, будь таким, який ти є. Але ж не вимагай і від мене, щоб я змінилась. Це неможливо. І через те, коли все знов почнемо так, як ііпло спочатку, то знов прийдемо до цього самого. Так от, я кажу, може, краще далі вже йти? Щоб розчарування не вийшло?

Вовчанський. Так. Розчарування. Правда: старого не вернути і змінить себе неможливо. Правда? Так для якого ж біса нам жити разом, спитатися?!

Настасія. Для сина, Євгене.

Вовчанський. Для сина вже жили! А потім одного прекрасного дня не вподобалось, взяла сина та й фіть — бувайте здоровенькі!

Настасія. Євгене, присягаюсь тобі!..

Вовчанський. Е, присягаюсь! І я присягався, і ти присягалась. Це ми вже знаємо. Ні! Старого не вернути. Треба по-новому. (Встає). А коли по-новому, так давай вексель. Тоді, будь ласка.

Н а с т а с і я. Та яке ж це довір'я до мене, коли вексель?

Вовчанський. А таке саме, як у тебе до мене. Ти не віриш, що я можу змінитись? І я не вірю, що ти змінилася. А гарантії мені все ж таки треба.

Родіон. Ех, панове! Та невже ж ви можете... А втім, правда... (Махає рукою, змовкає й посміхається).

Настасія. Євгене, не треба, не треба ніяких векселів! Повір же ти мені!

Вовчанський (гостро). Не вірю! Вексель! Це вірніше. Даєш?

Настасія (схоплюючись). Ні! Нізащо! Ти хочеш зв'язати мені руки й ноги цим векселем? Так? Рабою своєю без-одмовною зробити? Ні!

Вовчанський. Як ні, то й ні. Як хочеш! А я, було, повірив. Подумав ще: дасть вексель, згодиться — значить, усе щиро було. А насправжки виходить те саме. Прощайте, панове. Мерсі і до побачення! (Іде з хати).

Настасія. Євгене! Підожди!

Вовчанський в дверях, не обертаючись, махає рукою й виходить.

Ольга (палко, з обуренням). Ну, розуміється, йому тільки вексель хочеться! Це ясно! Мерзотник!

Шелудько. Занадто сильно висловлюєшся, голубонько!

Ольга. Ах, з вами ще не так треба!

Шелудько. Ще не так? Гм! Здається, далі було б уже й не зовсім цензурно.

Настасія. Ольго! Мама нікуди не мала йти з дому?

Ольга. Ні, нікуди. Чекає на нас. А що?

Настасія (Родіонові). Можна поговорити в тебе по телефону?

Родіон. Будь ласка! (Веде її в кабінет).

Шелудько (злісно до Ольги). Слухай, ти! А ти

що ж це, забула умову нашу? Га? .

Ольга. Яку ще умову?

Шелудько. Яку? Не знаєш? Ти навіщо своєму любов-никові, Вукулові цьому, розказала? Га? Ми про що вмовлялись? Він при всіх робить мені натяки, що моя жінка мусить мати любовників, бо чоловік не може бути мужем. Це що?

Ольга. Нічого я йому не розказувала, забирайся ти собі! А ти не налазь! Ти чого раз у раз налізаєш? Чого перед всіма виставляєш, що він мій любовник? Ліберала удаєш? Мене розпутницею виставляєш? Будь ласка! Сам винен, та й ще...

Шелудько. Почекай, я з тобою побалакаю!

Входить Родіон.

Родіон. Ти ж чого так запізнився?

Шелудько. Задержали. А я так і ждав, що нічого у них не вийде. І ніколи не вийде. Все лихо в тому, що ви, Лобко-вичі, ревниві, як чорти. За виїмкою хіба Родіона. Та й той принципіально.

Ольга. Що верзеш?! Настя ревнива і через те...

Шелудько. Іменно! В цьому й уся біда. Вона вимагає, щоб Євген тільки її любив. А він звичайно...

Родіон сміється.

Шелудько. Ти чого?

Родіон. Нічого. Смішні ви слова, панове, вживаєте. "Любив"! Ну хіба ж можна казати про любов у вас? Хіба ви знаєте, що це таке? А тільки й чуєш: "Любов", "люблю", "любить". Кощунствуете ви, панове!

Ольга. Ну, поїхала філософія! Мені нема часу. Прощай. (До чоловіка). Ти йдеш?

Шелудько. Іду, іду. Мені з тобою, голубонько, ще побалакати треба.

Ольга (йдучи, зневажливо). Прошу!

Шелудько. Прощай, серце. Гніздечко готуєш до сімейного щастя? Га? До справжньої любові?

Родіон. Так, серденько, іменно до любові, до справжньої любові.

Шелудько. Диви! Гляди лишень, щоб не помилитись. Це буває. Прощай, ніколи! (Вибігає).

Родіон сам. Посвистуючи, переставляє меблі, приміряє картини, як повісити. Швидко входить Прокопенкова. Вигляд їй трохи збентежений.

Родіон. А, нарешті! Нарешті! Так це на шість годин? Уже вісім? Га?

Прокопенкова. Не могла. Я на одну хвилиночку, сказати, що не буду.

Родіон (тим же тоном). Що таке? Через що?

Прокопенкова. Розмова з Гордим. Чекає мене тут біля дому, завтра прийду. (Нашвидку оглядає). Ви самі порядкуєте?

Родіон. Зовсім завтра? Зовсім?!

Прокопенкова. Як зовсім? Нічого подібного. Через що зовсім?

Родіон. А чому ні?

Прокопенкова. Який ви чудний сьогодні. Чого ви такий радісний?

Родіон. Радісний? Ха! Це не те слово. Захват — от це слово! Страшенний захват, екстаз, раювання!

Прокопенкова. Через що?

Родіон. Через що? їй-богу, не знаю, через що. Але такий захват, що навіть самому моторошно.

Прокопенкова. Очі у вас справді якісь... моторошні.

Родіон. Правда? А знаєте чому? Знаєте? Ні? Тому, що... ви існуєте на світі! От чому! Ідіть, ідіть, розмовляйте з ким хочете! Розмовляйте, гуляйте, цілуйтесь. А будете ви моєю! Правда?

Прокопенкова. А диви! Через що?

Р о д і о н. Та через те, що... А чому ні? Ну, чому? Боїтесь, що не підійдемо, що нічого не вийде? Так?

Прокопенкова. І це трохи.

Р о д і о н. І це? А головне все те саме? Щоб "без остатку" потягло? Потягне! Потягне! Кілю! Ідіть, розмовляйте! Прокопенкова. Не боїтесь?

Родіон. Нічого не боюсь! Навіщо ж цей захват у мені? Навіщо? Через що?

Прокопенкова. А як я візьму та сьогодні ж поїду з ним у Фінляндію? Га?

Родіон (мовчить). Ні! Не може того бути! З ним не поїдете. Він — не той.

Прокопенкова. Чому не той? А коли той? А коли я зайшла з вами попрощатись?

Родіон. Попрощатись?.. Серйозно?

Прокопенкова. Ага!

Родіон. Ніколи не по... (Зупиняється, розтеряно дивиться на Прокопенкову).

Прокопенкова. Що таке? Родіон (тихо). Думка випала.

16*

Прокопенкова. Як "випала"?

Родіон. Так. Знаєте, як буває іноді в надрукованому рядку порожнє місце — це в наборі під час друку випали літери. Отак і в мене раптом буває. Все добре, і вмить — пустота, абсолютна, біла пустота. Потім знов усе як слід. Ну, це дурниці! Так про віщо ми говорили? Ах, так! Виїжджаєте, значить?

Прокопенкова. Ах, не знаю! Слухайте, я хочу вам сказати... А втім, не варто. Ну, бувайте. Він чекає. Може, ще бозна-чого наробити там. Завтра! (Біжить до виходу).

Родіон. Жду! (Знов швидко, в піднесенні ходить по хаті, насвистує, переставляє меблі).

Входить Настасія.

Настасія. Ті вже пішли? Родіон. Давно!

Настасія. Родіоне! Ти дав би мені грошей, коли б я попрохала тебе?

Родіон. По-перше: їх немає у мене. Друге: дивлячись на віщо.

Настасія. Діло не твоє, на віщо. Дав би чи ні? Родіон. Швидше всього ні.

Настасія (злісно й погрозливо). Ні, даси! Коли ти чесний чоловік, то даси! Чуєш? Прощай! (Вибігає).

Родіон сміється, підставляє драбинку до стіни, бере картину й виміряє. Швидко входить Гордий. Вигляд дуже піднятий.

Гордий. Доброго здоров'я. Я вам перешкоджаю?

Родіон. Доброго здоров'я. Анітрошки. Що сталось? Що-небудь з Калерією Семенівною?!

Гордий. Ні-ні, нічого. Я до вас. Я... особисто... (Раптом гаряче, з нотками ридання). Родіоне Тимофійовичу! Спасіть мене, спасіть!

Родіон. Я? Вас?! З охотою, коли, розуміється...

Гордий. Одступіться од Калерії Семенівни. Почекайте, дайте мені все сказати! Вона вас не любить, ви їй так само подобаєтесь, як і я. Ви не сердьтесь на мене... А втім, не до того тепер! Але ви — багаті, а вона боїться бідності! І вона вибере вас. Чекайте! Я не докоряю, не вимагаю, я благаю, розумієте: паскудно, мерзотно, підло благаю! Я згоден, так, як чоловік вашої сестри, впасти перед вами на коліна й хапати вас за ноги.

Згоден, щоб ви мене одіпхнули ногою, але сказали: бери й забирайся. Згоджуюсь! Калерія Семенівна там на вулиці чекає вашого рішення. Вона послала мене сюди.

Хотіла сама вам сказать, але послала мене. Родіоне Тимо-фійовичу! У мене нещастя: жінка поїхала од мене й забрала дітей. Я самотній. Але це все одно. Почекайте, ні, почекайте! Ради бога, хоч не зразу кажіть "ні". Я здатний від сорому кинутись на вас. Від одного сорому. Не кажіть!

Родіон. Олексій Захарович! Заспокойтесь трохи, заспокойтесь. Я нічого не буду казать. Але все ж таки скажу. Що не від мене ж це залежить. Калерія Семенівна — не річ якась.

Г о р д и й. Це нічого! Це нічого! Тільки одступіться! Вам легше. Ви дужчі за мене, молодші, багатші, ви знайдете те, що вам треба. Я ж не можу без неї жити. Ах, не фраза це, не фраза! А психоз, божевілля, хвороба,— що хочете, але не можу, але не можу. Ви повинні, чи той... не повинні — вибачте за дурне слово — ви можете, ви способні пожертвувати для другого своїм... своїм спокоєм. Ви були в тюрмі, в засланні, ви повинні зрозуміти мене... простіть, я, здається, кажу не те, але ви розумієте?

Родіон (суворо). Чекайте, Олексій Захарович. Скажіть мені... Ви сказали, що Калерія Семенівна чекає, там, десь на вулиці. Вона знає, чого ви пішли сюди?

Гордий. Та знає ж, знає! Вона згодилась на це. Вона здає на ваш суд.

Родіон. Вона по своїй волі згодилась? Охоче згодилась?

Гордий. Родіоне Тимофійовичу, я вас благаю...

Родіон. Ні, ви мені прямо відповідайте на моє питання. По своїй волі?

Гордий. Коли згодилась, значить, воля її брала участь.

Родіон (майже кричить, грізно). Ні, ви прямо відповідайте, я вам кажу!

Гордий. Не знаю. Я благав її. Вона спочатку не згоджувалась. Потім сказала: "Ідіть до Лобковича. Коли він одступиться від мене, я буду вашою". Так вона казала. Вона боїться образити вас. Вона спочатку прохала почекати. Але я не можу. Вона ж не згодилась бути вашою жінкою. Ні? Це правда?

Родіон. Так, це правда.

Гордий. Але ж і не в ній, не в ній річ, Родіоне Тимофійовичу! Річ у вас. У вас одному. Од вас залежить, Родіоне Тимофійовичу! (Хоче стати навколішки).

Родіон (кривиться). Лишіть, лишіть!.. Та ви розумієте, чого ви хочете від мене?! Розумієте? Розумієте, як дико, безглуздо, немислимо те, чого ви хочете од мене?! Щоб я взяв і своїми руками віддав вам те, чого усе життя шукав! Так?

Г о р д и й. Ви ще знайдете! Ви можете шукати, ви сміливі, незалежні, ви — чесні. Ви знайдете.

Родіон (не слухаючи його). Та з якої речі? Через що? Через те, що ви страждаєте? Що від вас поїхала жінка? Навіщо ж ви зробили своє життя таким, що вона... Ах, та й це мені наплювать! Не хочу я вам оддавати, от і все! Я — як?! Самому одступиться?! Та через що?!

Гордий (тихо). Через те, Родіон Тимофійович, що я тут же, в цій кімнаті, вб'ю себе. (Виймає револьвера). Я це рішив. А ви б себе не вбили на моєму місці. Між нами різниця.

Родіон (теж тихо). Чекайте. Я нічого не розумію. У мене щось чудне діється в голові. Ви нічого не чуєте: ніщо не дзвенить? Тоненько-тоненько? Ні?

Гордий (трохи здивовано). Ні, я нічого не чую... Так от яка між нами різниця.

Родіон (ходить по хаті). Ви мені можете дати декілька днів подумати?

Гордий. Я буду мучитись всі ці дні...

Родіон (скажено). А я не буду?!

Гордий. Добре. Я згоджуюсь. Але пам'ятайте, Родіон Тимофійович, моє життя в ваших руках.

Родіон. Калерію Семенівну можна покликати сюди?

Гордий. Можна. Зараз. (Підходить до вікна, визирає й махає рукою).

Мовчання. Родіон швидко ходінь.

Гордий. Я знаю, ви глибоко зневажаєте мене. Я сам зневажаю себе до... бажання взять і вбить себе, нічого не дожидаючись. Але й цього не можу: проклята надія, що ви змилуєтесь, і цього не дає зробить.

Р о д і о н. Я не думаю, що ваше життя з Калерією Семе-нівною буде щасливим.

Гордий. Через що?

Родіон. Не знаю в цей мент, через що. Так почуваю. Не ревність, ні. З цим чуттям я навчився і вмію боротись. Почувається чимсь іншим.

Гордий. Я не завсігди такий... гидкий.

Р о д і о н. Я розумію. Але на жалості не можна будувати...

Гордий. Хто на чому може, Родіон Тимофійович? Ви, може, вже каєтесь, що обіщали подумати?

Родіон. Звідки ви взяли це? Навпаки, мені здається, що я згоджусь. Мені від душі жаль вас.

Гордий. Гірко й боляче слухати вас, але... спасибі, Родіон Тимофійович.

Родіон. Ні, жаль мій не образливий. Я сам колись був у подібному становищі.

ВХОДІІТЬ Прокопенкова. Зупиняється біля порога й мовчки, з блідою, жалюгідною посмішкою дивиться на обох.

Родіон. Що ж ви стали там, Калерія Степанівна? Ідіть ближче.

Прокопенкова йде і сідає.

Родіон. Мені Олексій Захарович сказав тут... чи то пак, запропонував одну річ. Я рішить зразу не можу. Я мушу подумати. Хоча, мені здається, рішати повинен не я, а Калерія Семенівна.

Прокопенкова. Я не можу рішати.

Родіон. Чому?

Прокопенкова мовчить.

Гордий (схоплюючись, з мукою). Ні, це занадто соромно, занадто образливо! Я відмовляюсь, я відмовляюсь! Не треба! Прощайте! (Хоче бігти).

Прокопенкова (злякано схоплюється). Ні-ні, підождіть! Не треба! Ради бога, підождіть. Сядьте. Ну, сядьте ж!

Гордий (сідає). Як гидко, як гидко! (Схоплюється). Ні-ні, я не можу! Я не можу! Я мушу, я не можу!

Прокопенкова. Підождіть! Родіон Тимофійович, вийдіть, будь ласка, на хвилинку, я хочу сказати декілька слів Олексію Захаровичу.

Родіон поспішно виходить в кабінет.

Прокопенкова. Олексій Захарович! Коли ви бажаєте мене, то будьте ж достойні того, будьте мужньою людиною! Як вам, нарешті, не сором?!

Гордий. Мені?! Мені не сором?!

Прокопенкова. Так, вам не сором! Дайте спокій, не лякайте мене. Я не боюсь. Розумієте: не боюсь! Можете йти стрілятись хоч тут, при мені, не залякаєте. Але мені боляче й соромно за моє відношення до вас!

Гордий (тихо). Прощайте, Калерія Семенівна.

Прокопенкова. Підождіть! Підождіть, я вам кажу! Куди ви йдете?

Гордий. А вам що до того?

Прокопенкова. О господи!

Гордий (затуляє лице руками). Боже мій, боже мій, що ви зі мною зробили! Що ви зі мною зробили!

Прокопенкова (підходить, ніжно, з болем). Олексій Захарович, не треба, годі. Годі, любий!.. Гордий. Соромно мені! Соромно!

Прокопенкова. Ну, нічого... Ну, не треба... Ну, годі, все добре. Годі...

Гордий (хапаючи її руки). Кілю, спасіть мене! Кілю!

Прокопенкова. Ну, добре... Ну, добре... Але тільки не треба.

Гордий. Правда? Правда? (Обнімає, цілує).

Прокопенкова (одбивається, кричить). Пуссті-іть!

Гордий (не пам'ятаючи себе, цілує). Правда? Правда?

Родіон (з'являється на порозі кабінету, не то з зойком, не то з ричанням кидається до Гордого, хапає його за горло й валить додолу, хриплючи). А-а?! А-а?!

Прокопенкова. Господи! Родіон, Родіон, киньте! Пустіть!.. Що ж це?! Родіон! (Дуже тягне його назад за волосся).

Родіон (випускає Гордого, підводиться, напівбожевільно озирається навкруги, потім проводить рукою по лиці і прямує в кабінет. На півдорозі зупиняється, обертається й говорить). Ну от, тепер я рішив. Ви перемогли, Олексій Захарович. Кінець. (Іде в кабінет).

Гордий лежить долі, схиливши голову до підлоги.

Прокопенкова. Олексій Захарович! Ви можете встати? Вставайте, ходімте швидше! Вставайте ж!

Гордий (помалу підводиться). Ну що ж? Тепер мені лишається вбити або його, або себе...

Прокопенкова. Ах, убить, убить! У вас тільки один вихід: убить, задушить. Ходімте!

Гордий.Я не можу тепер жити. Після цього я не можу жити.

Прокопенкова. Ну, годі, Олексій Захарович, ходімте!

Гордий. Я-як?! Ходімте?! (Кричить). А він, як підлий боягуз, утік, сховався? Ні, я не піду звідси!

Родіон (виходячи з кабінету). Я не сховався. Я готов дати вам яке хочете задоволення. Хочете застрілити мене — стріляйте.

Г о р д и й. Я таки тебе, як собаку... (Витягає револьвер). Прокопенкова (кидаючись). Дайте сюди револьвер! Чуєте?

Гордий. Ні! От же тобі! (Стріляє).

Родіон хитається назад, але стоїть. Гордий слабіє і, коли Прокопенкова кидається на нього й однімає револьвер,

дає не перечачи.

Прокопенкова (штовхаючи його до дверей). Ідіть! Ідіть швидше! (На порозі з'являється злякана покоївка). Нічого, нічого, Катю. Тут непорозуміння... Я зараз, Олексій Захарович! Ідіть до мене.

Гордий і покоївка зникають у передпокою.

Прокопенкова (швидко йде до Родіона). Ви не ранені? Ні?

Родіон. Ні.

Прокопенкова. Слава богу! Фу!.. (Пауза). Але що ж це таке, Родіоне?! Що?! Як ви могли?!

Родіон. Значить, міг... Що ж, тепер кінець? Самі рішите, з ким іти?

Прокопенкова. Через що?

Родіон. Та через це ж...

Прокопенкова (крутить головою). Ні, це нічого не міняє.

Родіон. Це? А що?.. А що?.. Чекайте! Значить, коли я рішу "ні", то ви будете зі мною? Прокопенкова. О, ні! Родіон. Як ні?

Прокопенкова (різко). Так! Я піддалась легкодухості. Він погрожував убити себе. А я сказала, що вже обіцяла бути вашою жінкою. А коли ви, мовляв, одступитесь, тоді я...

Родіон. О-он як?

Прокопенкова.Ая поїду звідси зовсім. І все питання буде розв'язане. Ні йому, ні вам. Це найкраще. Ну, а тепер я піду. Він, напевне, жде на вулиці. Щоб знов чого не вийшло. Бувайте. (Простягає руку). А очі які у вас!.. І блідий ви який!.. Ляжте, заспокойтесь.

Родіон (держачи її руку). Так поїдете зовсім? Ні йому, ні мені?

Прокопенкова. Поїду. Ну, бувайте.

Родіон. Ні, мені! Чуєте,мені! Скрізь вас найду. Скрізь! Через усіх переступлю! Хай хоч ще десять Гордих стрі-ляються.

Прокопенкова. Добре. Пустіть руку. Родіон. Чуєте? Чуєте? Ви — моя! Це буде, це мусить бути!

Прокопенкова (слабнучи). Так? Ви так гадаєте? Родіон. Я так знаю! Тепер напевне знаю. Ідіть. Ідіть, куди хочете. А завтра приходьте сюди. Так? Прокопенкова. Не знаю. Родіон. Ні, так? Так? Так?

Прокопенкова. Не знаю! (Виривається і швидко йде в Передпокій).

Назустріч входить Устина Марківна. Холодно відповідає на уклін

Прокопенкової.

Родіон. А, мамо? От несподівана візита! Ти що така, ніби схвильована? Сідай. От тут краще.

Устина Марківна сідає, важко дихає, злісно шукає хустку в торбинці.

Родіон. Що трапилось? Ще що-небудь з Настею?

Устина Марківна. З батьком твоїм балакала. Цього досить, щоб... щоб... Ну що ж! Я не винна. Чуєш, ти? Я не винна. Боротьба так боротьба. Побачимо!

Родіон. Нічого, мамо, не розумію. Що сталось?

Устина Марківна. Сталось те, що Насті треба підписати вексель на двадцять тисяч. Це тобі відомо.

Родіон. Значить, вона таки рішила згодитись?

Устина Марківна. А що скажеш їй робити? Що? Як твій батько радить, — в содержанки йти? Так?

Родіон. Що ти, мамо?

Устина М а р к і в н а. Ні, що ви! Двадцять тисяч він не може дати здоровій дочці, а... Слухай, Родіоне. Він сказав, що в його, окрім твоїх грошей, нічого нема. Ти згоджуєшся дати Насті ці гроші?

Родіон. Аяз чим буду?

Устина Марківна. Батько тобі дасть.

Родіон. Ні, коли я віддам Насті, не дасть. Ти сама це добре знаєш. Але, чекай, річ, власне, не в тому. Але чи варто Насті це робити? Вони не вживуться.

Устина Марківна. Це тебе не обходить. Це її справа. Не дівчинка. Находить, що це єдиний вихід? Хай. Ти згоджуєшся помогти їй?

Родіон. Чекай, мамо. Я теж збираюсь женитися, збираюсь... (Зупиняється, стоїть непорушно). Фу, чорт! Що це зі мною?.. Так, я теж збираюсь... збираюсь почати хороше, потрібне діло. І розміркуй сама, мамо: я ставлюсь негативно до їхньої злуки, переконаний, що вийде з цього тільки зло, що дитині вийде це на гірше. І от ти раптом приходиш і кажеш: оддай свої гроші, які тобі потрібні для хорошої справи і для... урядження сім'ї, на діло, якого ти не ухвалюєш і яке вважаєш шкідливим. Посуди сама, мамо, чого ти від мене хочеш. І я, розуміється, цілком згоджуюсь з батьком, який не хоче дати на це гроші.

Устина Марківна. Звичайно, ти згоджуєшся! Ще б пак! Але річ не в тім. А в тім, що ти повинен з шлюбом... трохи почекати.

Родіон. Почекати з шлюбом? Через що? Устина Марківна. Через те, що у тебе погана спадковість.

Родіон, Погана спадковість? Що ти хочеш цим сказати?

Устина Марківна. Твій дід, батько твого батька, був... хворів на психічну хворобу. Він помер у психіатричній лікарні. Я вважаю за свій обов'язок сказати тобі це. Батько досі по легкодухості ховав. Але я вважаю... шкідливим далі ховати і гадаю, що ти згодишся з цим, знаючи твої погляди.

Родіон (тихо, хрипко). Але ж батько — здоровий?

Устина Марківна. Та звичайно... Але сестри, які вдались у нього, Марія та Олімпіада, вони... не здорові...

Родіон. Марія? Значить, Марія не від рами!

Устина Марківна. Ні. Ми брехали вам. Вона незабаром вийде з лікарні. Це буває періодами. З Олімпіадою теж був легкий крипадок. В цьому немає небезпеки, але... тобі треба почекати.

Родіон. І з Олімпіадою?.. Значить, і зі мною буде!

Устина М а р к і в и а. Ні, з тобою не буде, але треба...

Родіон. Ні, буде, буде! (Чудно пильно дивиться на матір, не бачачи її).

Устина Марківна. Не буде, кажу тобі! Чуєш, Родіоне?

Родіон. Тепер я все розумію. Так, тепер я розумію. (Моторошно посміхаючись). Знаєш, у мене бували галюцинації. І все, і все, значить... Значить, я—божевільний.

Устина Марківна. Родіоне! Слухай же, коли тобі кажуть...

Родіон (схоплюється й майже бігає по хаті). Значить, я — божевільний... Значить, я — божевільний. Значить, я — божевільний.

Устина Марківна. Родіоне! Родю... Послухай!.. Родю!

Родіон (зупиняється, озирається навкруги. Раптом дико, з жахом, в одчаю): Ма-а-мо! Ма-а-мо!

Устина Марківна (кидаючись до нього). Родю, Родю, дорогий, бог з тобою! Послухай же, послухай, нічого в тебе немає, нічого! Присягаюсь тобі, Родю, дитинко моя!

Родіон (опанувавши собою). Що я, що я!.. Дурниці! Цього не може бути... Я цілком здоровий... Галюцинації бувають і у здорових людей. Говорімо про щось інше. Не треба на цьому зупинятись. У мене сьогодні просто нерви трохи підняті. Я погано спав.

Устина Марківна. Правда, правда! Ти послухай, Родю, я питала у професора Іваницького. Він категорично запевняє, що ти не захворієш. Категорично!

Родіон. Професор Іваницький? Так?

Устина Марківна. Атож! А він же відомий. І коли б я сумнівалась, хіба б я сказала тобі? Сказала б? Ти вже з цього одного можеш бачити, що тобі нічого не погрожує.

Родіон. Так-так, розуміється. Дякую, мамо, дякую. Та я вже й не думаю. Все Минуло. Ти прости мене. Мене раптом схопив безглуздий, скотячий жах. Я взагалі сьогодні збентежений різними ви... (Застигає з безглуздим, розтеря-ним виглядом).

Устина Марківна. Родю?!

Родіон. Що? Ні, це нічого. Зі мною часто це буває, що випадає думка. Це буває. (Підводиться, тихо). Так, мамо, я збожеволію... (Іде, натикається на меблі й повертає в кабінет).

Устина Марківна (біжить за ним). Родю! Родику мій! Господи, господи!

Тихо. Чути голоси з кабінету. Входять Лобкович і Антипович.

Антипович (благаюче, шепотом). Тимофій Наумович! Не треба! Навіщо! Яка е (стерность? Тимофій Наумович, ходімте додому!

Лобкович (суворо). Не можу, Антипович. Не можу. Дай мені спокій. Годі. Розумієш ти це слово: не мо-жу!

Антипович. Розумію, Тимофій Наумович, але ж не треба. Уб'єте ж ви його. Уб'єте ж! Та од одних ваших слів, од страху він... хворий стане. Тимофій Наумович!

Ло б к о в и ч. Не можу, Антипович, повинен. Повинність моя, повинність. Урозумій же ти це! Та я ж загризу себе, коли з ним станеться потім, як він уже жениться. Він же мене навіки прокляне. А я й так, Антипович... Чого ти хочеш од мене?! Не можу! Іди собі звідси, іди!

Антипович. Тимофій Наумович!

Лобкович (голосно). Родіоне!.. Є хто-небудь? Родіоне!

Антипович. А, боже, боже!.. Тимофій Наумович! Голоси в кабінеті. Входить Родіон і за ним Устина Марківна.

Родіон (безживно). Це ти, батьку? Здоров.

Устина Марківна зупиняється біля дверей кабінету. Лобкович пильно дивиться на них обох.

Р о д і о'н. Що дивишся так, батьку? Я поки що... все ще розумію.

Лобкович (скажено до Ус тини Марків ни). Ти сказала?! Ти сказала?!

Устина Марківна (тихо, рівно). Сказала, Тимофію...

Лобкович. Як же ти сміла?! Як ти сміла?! Родіоне, не вір! Чуєш, не вір! Неправда! Це через гроші... вона хотіла, щоб я твої гроші оддав Насті. Це Настя послала її сюди! Не вір, Родю! Ти здоровий, цілком здоровий! Хлопчику, не вір!

Родіон. Батьку, батьку, не хвилюйся. Я не вірю. Я знаю: дурниці.

Лобкович. Я тобі кажу, не вір, Родю! Чуєш? Ти сам побачиш... Ух, ти! ТиУ Пам'ятай!

Родіон. Тату, не треба. Це добре, що сказала. Так треба. Все одно.

Устина Марківна стоїть непорушно, суворо жде.

Л о б к о в и ч. Та що "треба"? Ну, що "треба"? Що?

Родіон (підходить, обіймає батька). Нічого, тату. Все дурниця. Не треба хви... (Застигає з порожнім виразом і зараз же стріпується).

Лобкович. Що тобі!.. Що з тобою?!

Р о д і о н. Це нічого. І це нічого! Все нічого, батьку! Будемо боротись, дурниці! Правда? (Жалібно, криво, страд* ницьки посміхається).

Лобкович (незграбно, незвично-ніжно, соромливо-стримано голубить). Розуміється, розуміється! Не треба тільки... той... Треба міцніше того... А головне, не вір, не вір! І все буде, як перше, як перше!

Устина Марківна опускається на стілець, кладе голову на спинку його й голосно, з одчаєм ридає.

Лобкович. Устино! Замовкни!.. Що ти робиш? Замовкни зараз же!

Родіон. Нічого, нічого, нічого, батьку. Нічого. Хай! Лобкович. Замовкни ж ти!!!

Устина Марківна встає і йде в кабінет.

Родіон. Нічого, батьку. Нічого. Все нічого. Що там? Хай!

Лобкович. Хлопчику!.. Хлопчику мій! Не вір ти, не вір! Чуєш?!

Родіон (стомлено опускається на стілець, дивиться в одну точку й байдуже говорить). Я не вірю, батьку.

Антипович одвертається і, витираючи очі, виходить. Лобкович з загубленим виразом дивиться на сина.

Завіса 461

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

Кабінет Родіона. Праворуч — канапа. На канапі — подушка і плед. Ліворуч — великий стіл до писання, на ньому телефон. Так само, як і в вітальні, речі в непорядку. Ранок. У вікна б'є сонце. На них штори. Родіон ходить по кімнаті, напружено думаючи. Антипович обережно визирає з-за портьєри з передпокою й ховається.

Родіон (зупиняється біля столу, деякий час стоїть непорушно, дивлячись в одну точку перед себе; потім лице йому немов здригується, й очі осмислено приковуються до чогось на канапі. З усиллям говорить перші слова). Знов?.. Даремно. Цілком даремно. Все одно не вірю. Будь ласка, скільки хоч. Ну, що ж? Так, ти галюцинація, й більш нічого. Я ж знаю, розумієш ти, знаю, що ти привид мій, привид, і плюю на тебе. (Плює). Бачиш? І ти мені нічого. У тебе сьогодні навіть бородавка на виску, як у діда на портреті. Дурень, навіть цього не вмієш зробити. І ще хочеш злякать. Що ж ти мені можеш зробити? Привид ти! При-и-вид!! (З жахом і люттю кричить останнє слово й кидається вперед до канапи).

Антипович (заглядає, прислухається і швидко йде до Родіона. Неголосно, спокійно). Родіон Тимофійович, чай пора пить.

Родіон (кидається до Антиповича, хапається за нього). Це ти, Антипович? Ти? От добре. Яка година, Антипович? Чого штори на вікнах? Підніми, Антипович. Розчини вікна.

Антипович. Зараз, зараз. Ви ж самі, Родіон Тимофійович, не веліли. А я зараз підніму штори. Деньок, Родіон Тимофійович, сьогодні спеціальний, душистий. От після чайку погулять собі підете. На лісапетику прокатаєтесь. Чого в кімнатах сидіть? Ач сонечко яке спеціальне! Га? (Піднімає штори. Промені падають на підлогу снопами).

Родіон (підходить до вікна). Правда, правда, як гарно! Піду гулять, неодмінно піду!

Антипович. Авжеж! Випийте кофійку та ідіть. Ніякої екстерності нема сидіть у хаті. А ми тут з Катею приберемо чистенько. Пожалуйте, Родіон Тимофійович, самуварчик вже давно піджидає.

Родіон. Зараз, зараз, Антипович. А дерева усі в цвіту... Все цвіте... От дерева, будинки, люди йдуть собі, собаки бігають... Все як слід. Правда, Антипович?

Антипович. Авжеж! Живуть собі.

Родіон. Живуть собі? Ну, то ми житимем! Чай, кажеш? Зараз, зараз! Катя там є? Вона там у їдальні?

А н т и п о в и ч. А де ж би їй бути? На своїм місці. Вона дівчина справна.

Родіон. Чудово. Я зараз... Непорядок тут у мене, Антипович. Ти вже поможи нам. (Киває). Ага! А листа однесли?

Антипович. Однесли. Родіон Тимофійович. Панночка ще спали.

Родіон. Відповіді нема, розуміється?

А н т и п о в и ч. Ви ж казали ніякої відповіді не приймать. Панночка хотіли одвітить...

Родіон. Так-так! Дуже добре. І от що, Антипович: як прийде панночка Калерія Семенівна, так ти не приймай. Чуєш? "Нема вдома". Розумієш? І в квартиру не пускай. Каті теж скажи: "Нема дома". Розумієш?

Антипович. Розумію, Родіон Тимофійович.

Родіон. Ну, от. Нема вдома, та й годі. Коли буду — невідомо. Та вона сама знає, не питатиме. Ну, от. А порядок ми самі тут зробимо. Правда?

Антипович. 1-і, пусте! Хіба це важко?

Р о д і о н. От і% чудово. І будемо собі жити. Правда? А ви вже думали, що я застрілюсь, отруюсь і таке інше? Так? (Сміється). Е, нема чого, нема чого! А навіщо тебе до мене приставили? Га? Боялися самого на ніч лишити?

Антипович. Не через що таке спеціальне лишили, Родіон Тимофійович, а як квартира нова, і вам чи подать що, чи так щось. Катя — дівчина, неловко.

Родіон. Ну, розуміється! Досі було ловко, а тепер неловко. Ну, та добре. Я нічого. Смішно мені тільки. Чудаки ви. А я, може, розумніший за вас всіх. (Сміється). А скажи, Антипович, як заслабла Марія? Га? Як?

Антицович. Ну, що тут, Родіон Тимофійович, про такі глупості розказувать. Ідіть краще чай пить.

Родіон. Чого ж глупості? Та ти чого боїшся? Ти ж сам бачиш, що я цілком спокійно питаю про це. Ну, розкажи, Антипович.

Антипович. Та нема чого розказувать. Ну, що тут розказувань? Ну, сиділа Марія Тимофіївна в гостиній. Ну, сиділа собі біля стіни, значить. Коли це як зірветься картина "Осінь в лісу" — пам'ятаєте? — ну, і впала. Провалила голову. Ну, от і весь вам розказ.

Родіон (сміється, обіймає Антиповича). Ах ти ж, психолог! Навіть "Осінь у лісі". Оця сама картина і впала?

Антипович. Атож. Як зараз пам'ятаю.

Родіон. Диви! Хороша пам'ять. (Серйозно). Ну, а ти мені по совісті розкажи. Байки покинь. Мати мені ясно сказала, що це вигадка. Мені, розумієш, як з мильним пузирем. Я здоровший за тебе. Ну?

Антипович. Та що ж я вам скажу?

Родіон. Ну, чи бували, наприклад, у Марії до того галюцинації, привиди?

Антипович. Не пам'ятаю... Ні, не бувало.

Родіон. Ну, та й сердиш ти мене! Ти вперто маєш мене за божевільного!

Антипович. Родіон Тимофійович! Бійтесь бога!

Родіон. Ну, так чого ж не хочеш говорити? А Родіоном, а не Родьою, чому раптом став звати? Чому?

Антипович (здивошно). Як повсігда. Присягаюсь, не знарошне.

Родіон. Ну, розказуй! Пошану до мене почув? От і з цього видно, що маєш за сумасшедшого. Добре, добре. А я, як бачиш, щось не дуже похожий на нього. Навіть це помітив. А ти сам не помітив.

Антипович. Присяй-біг, не помітив, Родіоне... Родя Тимофійович!

Родіон (сміючись). А бач? Бач? Ех, ви!.. Ну, а Ліма як? Що з Лімою було?

Антипович (благаюче). Не питайте ви мене, Родіон Тимофійович! Брехать вам трудно, а правду тяжко мені із'яснять. Впослєдствії, як схочете, розкажу вам спеціально.

Родіон. Ну, бог з тобою. Так чай пить? Гайда чай пить! (Іде, обертається). Гляди ж: панночку не пускать! (Виходить).

Антипович. Слухаю, Родіон Тимофійович. А, боже, боже! (Бере з канапи подушку і плед і виносить в передпокій. Вертається,іде до столу, озирається і пробує одчинить шухляди. Вони замкнені. Зітхає). А, боже, боже! (Ходить по хаті, шукає ключа).

Входить Лобкович, озирається.

Лобкович. А де ж Родіон?

Антипович. Чай п'є. Чай п'є.

Лобкович. Ну, як?

Антипович. Нічого. Все благополучно.

Лобкович. Навіщо самого пустив чай пить?

Антипович. Нічого, Тимофій Наумович. Він веселий, спокійний. Не треба дуже на очі лізти. І так сердиться. "Ви,— каже,— за мною наблюдєнія робите, а я здоровший за вас усіх". Все замічає, Тимофій Наумович. Нічого, нічого, самого мало-мального такого в йому нема. Як повсігда.

Лобкович. Спав як?

Антипович. От тільки зовсім не спав. І вночі... неспокійний був. Плакав.

Лобкович. Плакав?

Антипович. Атож. Дуже плакав. Я не тривожив його, не входив, у сінях, он там за польтерою стояв і слухав. І кричав. А, боже, боже! Сидить ото, значить, тихо-тихо. Все нічого. Та раптом як закричить: "Ма-а-ма!" Та так же страшно та жалібно, як, бувало, хлоп'ям побачить щось страшне у темній кімнаті. І зараз же сам собі другим, своїм, теперішнім голосом: "Що я, що я!" Один раз я ввійшов до нього. Та тільки удаю, що нічого не чув, а так ніби зі сну щось почувалось мені, чи не подать води.

Щоб соромно йому не було. А другий раз так тільки в сінях покашляв, щоб голос людський подать йому.

Лобкович. А... розмовляв?

Антипович. З привидами? Розмовляв. Я їх жену: то кашляю, то ніби за чим увійду. Та це все нічого, а от що: пляшечка, у його якась є, каламарчик такий манесенькии. Все він його в руках крутить. Боюсь, чи нема чого... недоброго в каламарчику тому?

Лобкович. Нюхає?

Антипович. Та от в тому й штука, що не нюха нічого. Тільки держить та дивиться на нього. Задумається і довго сидить так, а потім знов крутить, дивиться, говорить щось про себе, а що саме, не дочуваю.

Лобкович. Він у кишені в його?

А н т и п о в и ч. Та де! — не в кишені. У столі. Це я теж запримітив. Все в стіл ховає. Міг би в кишеню покласти, пляшечка малесенька,— ні, кожного разу в стіл. І ні разу не виймав пробочки. От у цім ящику. Замкнене.

Лобкович. Треба вкрасти, Антипович. Неодмінно!

Антипович. Та як? Ключ треба підібрати. Або в його вкрасти ключ? Я вже думав: уночі, як роздягнеться, візьму одежу й вийму ключ. Помітить, що пляшечка пропала? Помітить. Другу, таку саму підкласти з водою? Га? Так я думав.

Лобкович. Правда, другу.

Антипович. Не інакше, як другу. Тільки б найти таку саму, сходственну.

Лобкович. Це найдемо. Швидше тільки, Антипович.

Антипович. До ночі треба постараться. Вдень нічого, вдень йому легше. Сонечко побачив, людей, собачок, і зразу йому вияснилось. Веселіше й чай пішов пить. От тільки не пойму я, Тимофій Наумович, навіщо він звелів не пускать до себе панночку Калерію Семенівну?

Лобкович. Звелів не пускать?

Антипович. А ні боже мій! Дома, каже, говори — нема.

Лобкович. Був я оце в неї. Листа він їй написав. Ти одсилав?

Антипович. Я, я!

Лобкович. Прощається з нею в листі. Антипович. Прощається?

Лобкович. Атож. Ну, ми з нею побалакали. Любить, видно, його.

Антипович. Любить?

Лобкович. Любить. Так не одійде. Не така. Сказала, що зараз приїде сюди. "Одвойовувать,— каже,— приїду".

Антипович. А диви! Одвойовувать? А що ж, Тимофій Наумович, і одвоює. Хто-хто, а вона може. І це ви правильно, Тимофій Наумович, що до неї. Йому, може, страшніш усього, що од неї одказується. Це правильно. Е, вона воєвода! Одвоює!

Лобкович. Так ти, звичайно, пусти, але йому щось вигадай.

Антипович. Та й вигадувать не треба. Аби прийшла, аби побачив її. Чого ж так і боїться, щоб не впустили? Лобкович. Ну, а більше чого?

Антипович. Приказав по телефону Миколу Івановича, жениха, значить, Ліми Тимофіївни для чогось визвать. Лобкович. Навіщо? Не знаєш?

Антипович. Не сказав. І Микола Іванович теж питали навіщо. Ну, обіцяли приїхать перед нівірсітетом. Зараз, мабуть. Ну, і знов же Настя Тимофіївна хоче бачить Родю. Питала, чи встав. Навіщо, не знаю.

Лобкович. Не знаєш? У^у, поганка! Це вона, вона за все винна! Усе, за тим же! їй діла нема, що людина гине, їй давай, їй. Ну, добре. Хай явиться сьогодні з векселями! Кажу: гроші Родіонові, він хазяїн. Так вона тепер до нього. Через його на мене. Мати вже не...

Входить Родіон.

Родіон (побачивши батька, говорить весело, безтурботно). А-а, батьку! Здоров, здоров! Дякую, що зайшов. Ну, як справа?

Лобкович. Нічого. Ти як?

Р о д і о н. Я? Я — чудесно! Знаменито спав, оце поснідав. Гулять піду або на велосипеді махну куди-небудь. А то Антипович мене тут зовсім заганяв своїм доглядом. Все підглядає, чи не закукурікаю або чи не лізтиму на стінку з піною в роті... Ну-ну, я жартую, Антипович. Я жартую. Я ж розумію: цілком натурально чекати від мене чогось такого після вчорашнього. Сам злякався вчора. Ну, як мама? Заспокоїлась?

Лобкович. Заспокоїлась.

Родіон. Ну, й чудесно. І не було чого хвилюватись. А що сказала, так це тільки добре. Принаймні, одної дурниці не зроблю. А ти мені гроші, батьку, все ж таки давай. Давай, давай.

Лобкович. Хоч сьогодні.

Родіон. Дуже добре. Справи я все ж таки не покину. Та й взагалі — усе нісенітниця!.. Ну, піти погуляти, чи що? Ти куди? В університет?

Лобкович. Ні, сьогодні не йду. Так вийшов...

Входить Настасія, пильно вдивляється в Родіона.

Настасія. Можна? (Вигляд стриманий, похмурий).

Родіон. Можна, можна! Здорова, Насте, здорова!

Настасія. Можна тебе на хвилинку?..

Родіон. Хоч і на десять, Насте. До твоїх послуг. Секрет чи й при батькові можеш?

Настасія. При батькові навіть краще.

Родіон. Тим краще, коли краще. Про гроші балачка буде? Так?

Настасія. Про вексель. Попрохай батька підписати вексель.

Родіон. Таки хочеш іти до нього? Настасія. Хочу. Іншого виходу нема. Попрохай батька.

Лобкович встає, ходить, понуро мугиче.

Р о д і о н. Та невже іншого виходу немає? Жаль мені тебе, Насте. Нічого ж не вийде з цього.

Настасія. Я грошей не прохаю. Тільки вексель підписать.

Лобкович. Це все одно.

Настасія. Ні, не все одно. Я не піду вже від нього. Розумієш? Не піду. А вексель тільки в тім разі пред'явить, коли піду.

Р о д і о н. Та ти ж сама казала, що він примусить тебе піти. Таке життя тобі зробить, що не видержиш і втечеш. І вийде те саме, тільки гроші пропадуть.

Н а с т а с і я. Не втечу! Не втечу, бо сама йду до нього, по своїй волі, свідомо. Знаю, що йду на розп'яття, як ти колись сказав. І через те не втечу. Хай робить, що хоче. Коли знатиму, навіщо робить, мені легше буде... Родіоне, ти повинен мене зрозуміти, ти ж стільки говорив про дітей. Для сина йду на розп'яття! Він же погубить його! Хай моє життя гине, а не дам хоч дитину загубить!

Родіон. Підпиши, батьку.

Лобкович не відповідає, мугиче.

Настасія. Кажу, грошей не прийдеться платить. Знаю, на що йду. Знаю навіть, що буде гірше, ніж було. Але не втечу! Та повірте ж ви мені, повірте муці моїй!!!

Родіон. Підпиши, батьку! Підпиши!

Лобкович. Підпишу.

Настасія. Слово?

Лобкович. Сказав — підпишу. Якого ще слова? Настасія. Добре. Дякую, Родіоне. Прощай. (Простягає руку).

Родіон. Бувай здорова, Насте. Бажаю тобі. Просто до нього йдеш?

Настасія. Так. До нього. Спасибі. Прощайте. (Виходить, тримаючись рівно, урочисто, суворо).

Родіон (дивлячись їй услід). Дійсно, як на розп'яття пішла.

Лобкович. Ну, я теж піду. Родіон. Чекай, разом вийдемо.

Лобкович. Мати хотіла до тебе зайти. Підожди її. Потім підеш. Зараз має бути.

Родіон. Ну, добре. А ти куди поспішаєш?

Лобкович. Невеличку справу тут маю. Хутко прийду. Бувай. (Іде в сіни).

Родіон. Швидше приходь! Бувай!

Лобкович. Антипович!.. Сказати треба...

Видко, як у сінях щось говорить Антиповичу. Той хитає головою. Родіон, наспівуючи та посвистуючи, бадьорячись, ходить по хаті: поглядає на вікна, переставляє меблі. Швидко входить Прокопенкова. Прямує до Родіона, весело посміхається.

Родіон. Кіля?! Калерія Семенівна?!

Прокопенкова. Доброго здоров'ячка! Не ждали? Думали, так я вас і послухалась? Ну? Руку давайте! Ач який! (Гладить його руку, пригортає її до грудей). Ну, чого так дивитесь? Думаєте, вашого Антиповича злякалась? Аякже! Взяла та й увійшла. Бо маю повне право! Ну?

Родіон. Навіщо?

Прокопенкова. Бо хочу! Хочу, от і все! Родіон. Я ж писав...

Прокопенкова. Ая читала! Прочитала та зараз же й пішла. Добре зробила? А писали ви дурниці. Чи той, простіть, любий, хороший, я не так сказала. Писали ви неправильно, під першим вражінням, І я розумію це. Але не згоджуюсь, розуміється. Та ви самі, вже, напевне, так не думаєте. Розходитись нам нема ніяких причин. Рішуче ніяких. А навпаки, розумієте: нав-па-ки.

Р о д і о н. Ну що ви! Що ви! Не треба цього казати, не треба! Не треба, не треба, Кілю, ради бога! Дуже добре, що прийшли, але більше нічого не треба.

Прокопенкова. Та через що не треба? Через що? Вчора треба було, а сьогодні ні? Треба й буду.

Р о д і о н. Та хоч через те не треба, що я вас не люблю.

Прокопенкова (по мовчанню). Ви мене не любите?

Родіон. Так, я вас не люблю. Цеї ночі я це виразно зрозумів і побачив. Не люблю.

Прокопенкова (сміється). Ух, як злякав! А коли ж ви розлюбили?

Родіон. Ніколи не любив! Захоплювався, як говориться, це так, але не любив. Серйозно кажу. Вибачте за щирість.

Прокопенкова. Охоче вибачаю. Але вибачте й ви мені за щирість, Родіоне: ви брешете. Але цього не треба, нема для чого.

Родіон. Ні, не брешу. Любити можна те, що знаєш. А я вас не знаю. І не хочу знать. Не хочу.

Прокопенкова. Через що?

Родіон. Через що? Я вам писав. Через те... що нема для чого.

Прокопенкова. Але ж нічого того, про що ви писали...

Родіон. А ви звідки знаєте?

Прокопенкова. Знаю. Про ваш стан давно знаю, про ваші галюцинації — так, навіть про галюцинації знаю! Родіон. Про галюцинації?!

Прокопенкова. Атож. Антипович мені сказав. Я теж, знаєте, не дурна. Я збирала про вас відомості, перше ніж згодитись узнавати вас тут.

Родіон. Неправда. Ви сьогодні це взнали. І з жалості говорите.

Прокопенкова. З жалості до кого б то не було я не маю бажання губити себе! Знайте це. От дістала й від Гордого листа. Пише, що коли не відповім йому згодою, застрелиться. А я навіть зовсім забула відповісти, хоч вірю, що він може зробити цю дурницю. І відповім, що не згоджуюсь, хоч мені й жаль його. Ну? Жалість? Чого ж до вас така, а до нього така жалість? Згоджуюсь, хоч мені й жаль його. Ну? Жалість? Чого?

Родіон. Де цей лист?

Прокопенкова. Не вірите? (Виймає з торбинки листа, розгортає, дає). От читайте: "Чекаю відповіді. Ви розумієте, що після цього листа я мушу себе вбити. Врятувать мене може тільки ваша згода. Ваш О. Гордий". Ну?

Родіон (ослаблено сідає). Але ж через що?!

Прокопенкова. Що "через що"? Через що до вас не те, що до нього?

Родіон. Так. І чому сьогодні? Вчора ж ще не було?

Прокопенкова. Не знаю — може, й було. Повинно було бути. Але сьогодні, після вашого листа, я зразу зрозуміла, що... ви — той. Зрозуміла через те, що ви в небезпеці. Не жалість, а небезпека. Розумієте? І коли я побачила вас у небезпеці, я почула такий жах, таку тугу за вами, так уся всередині беззвучно закричала, що... що ніякого сумніву у мене не може бути. Ви — той. От і все.

Родіон (схоплюючись). Не треба так говорить! Не треба, не треба! Та ви ж цими словами страх що робите зі мною!

Прокопенкова. Я роблю те, що каже мені моє велике чуття до вас, мій біль, моя любов. Родіон. Мовчіть! Та мовчіть же!!! Прокопенкова. Та чому мовчать?! Чому?!

Пауза.

Родіон (тихо). Та тому, що я тепер мушу вбити себе! Мушу. Чуєте? Жити тепер я вже не можу. Розумієте ви це?

Прокопенкова. Вбити себе? Тепер? Іменно тепер?

Родіон. Так, іменно тепер... Іменно тепер. Поки я не знав, що ви мене... що у вас є чуття до мене, я... я міг жити. Як-небудь, але жить. А

тепер... А тепер хіба можливий наш союз, про який я стільки... Союз рівних, творящих, будуючих свою любов, свій шлюб? Хіба це тепер можливо? Яка ж тепер рівність, творчість, коли буде страх, жалість, брехня кожну хвилину. Та це ж буде те саме розп'яття! Господи, як же мені жити тепер? Як? Де взяти сил жити і знати, що ви... що я... Кілю, благаю вас життям своїм: поможіть, скажіть, що ви не любите мене, з жалості, що я гидкий вам, що я... Ну, скажіть, скажіть! Я не ображусь, мені буде боляче, але легше. І я буду... я зможу... Кілю, як ви не розумієте, як не розумієте?

Прокопенкова. Родю, дорогий мій!..

Родіон (скажено). Мовчіть!! Не смійте так говорить зі мною! Дегенерат я, а не Родя! Розумієте? Жаліть мене прийшли? Рятувать? Від чого рятувать? Коли вам по-людськи жаль, то вбийте мене! От жалість, так!.. Та я ж і без вас підлий, і без вас! І без вас я вже брешу собі, ховаю правду. (Кричить). Я — божевільний! Чуєте? Божевільний, наслідственно хворий! Усі мої екстази, підняття, безсонниці — хвороба, а не... (сміється) любов. Я думав — любов! Ніякої любові мені не треба тепер! Нічого не треба! Край всьому... І я, і я, виявляється, всього-на-всього паршивий дегенерат! А я хотів творити життя, любов, сім'ю... Я! Я?! Хотів родити "сильних, здорових, нових" дітей!.. Ви! Розумієте ви, на що ви могли наскочить? Га? Почуваєте ви цей жах? Га? І розумієте ви, на яке злочинство ви тягнете мене? Розумієте?.. Ідіть звідси! Ідіть швидше! Швидше, швидше!

Прокопенкова (спокійно). Ні.

Родіон. Ні?

Прокопенкова. Ні.

Родіон. А чого ж ви хочете? Мучить мене?

Прокопенкова. Щоб ви спокійно вислухали мене.

Родіон. А навіщо мені спокій?

Прокопенкова. Щоб зрозуміти.

Родіон. А розуміть навіщо? Навіщо ме... Що це? Чуєте?.. Гомін якийсь... Ніби крик юрби.

Прокопенкова. Я нічого не чую.

Родіон. Так?.. Умгу!.. Значить, це я чую. Добре. Слухайте: ну чого ви хочете від мене? Щоб я став падлюкою? Поганим боягузом і злочинцем? Так? Чекайте! Ви хочете переконати мене, що я не хворий і маю право родити... дегенератів? Так? І це ви, ви хочете?! Ідіть до Гордого, до Вукула, до кого хочете, але звідси тікайте. Чуєте? Ви ж розумієте, що мені треба спершу падлюкою стать, а потім бути мужем і батьком. Розумієте ви це?!

Прокопенкова. Ні, не розумію!! Я тисячу червонопиких здоров'яків не візьму за одного такого хворого, як ви! Ви це розумієте? І як ви можете говорити про це? Як смієте? Хіба я похожа на тих, яких беруть заміж? Хіба я сама не знаю, на що йду? Хіба я сама не вибираю, не шукаю, не оцінюю? Хіба я не хочу чесно й свідомо родить дітей?!

Родіон. Так. І от через те ви й повинні...

Прокопенкова. Так, через те я й кажу вам: хочу вас! Правда, будуть й страждання, і страх, і тривога, але хіба щастя в безхмарності, в задоволеному хрюканню? Та ми ж творити його будемо, згадайте! Ми самі будемо робити наше щастя! Брехать? Навіщо вам брехать? Хіба ми не досить сильні, щоб казати правду одно одному, яка б вона не була?

Родіон. Тепер, може, й сильні, а потім? А потім, коли я почну слабнути? Ляж неодмінно почну, неодмінно! Коли гостро не заслабну психічно, то буду нікчемним, слабосилим. У мене перед очима приклад: Олімпіада. Шість років тому це була добра, чула, смілива дівчина, революціонерка. А тепер? Тепер—це обідчива, але егоїстка. І мені ясно, через що така зміна. Оце саме мусить бути й зі мною. Необхідно.

Прокопенкова. Та чому необхідно?

Родіон. Господи! Та кажу ж вам: я — психічно хвора людина. Вдумайтесь же ви в це! Я ще тверезо думаю, але божевілля вже живе в мені. Уже є воно, я почуваю його всією істотою своєю, я жду його. От я балакаю з вами, а сам уже прислухаюсь, як воно підкрадається до мене. От-от, і в цю мить по мені йде хвиля жаху. Мороз, мороз... от тут, по руках... Уночі сиджу, й раптом хвиля котиться, котиться, ось-ось щось лусне в голові, й мозок мій розіллється вогнем божевілля... Хіба я цього не помічаю?.. Бачите, зблідли? Бачите?

Прокопенкова. Ні, я нічого... Я тільки...

Р о д і о н. А що ж далі буде? А галюцинації? Дідок мені з'являється. Маленький, сивенький, з гострими, от такими губками... (Кашляє, поспішно хапає за руку Прокопенкову). Нічого, нічого... Мороз іде по тілі, але він не явиться. Він з'являється, як я сам. Сидить і посміхається, хитро, паскудненько, ласкаво. І не так сам він страшний, як чекання його, як той мент перед тим, крли він з'явиться. Жах дикий, іменно — божевільний, кричащий обхоплює. Це страшніш усього. От я вже боюсь, боюсь, що він прийде! Кілю, я боюсь! Він тут, він зараз...

Прокопенкова. Родю, Родю, нічого нема! Родю, дорогий!

Родіон. Кілю, спаси мене! Він ззаду, він ззаду... (Кричить). А-а-а!

Прокопенкова (обхоплює його голову, тре виски, цілує). Родю, Родю, не треба!

Родіон (зразу опадає, немов очутившись від власного крику). Фу, що це зі мною?! (Встає, ходить). Господи, яка гидота! Простіть, Кілю.— Цього не повинно було бути, я міг утриматися...

Прокопенкова. Сядьте сюди. У вас попсовані нерви, й більш нічоїо. Я сама могла так само закричати, як ви. Та трохи й не закричала. Нічого дивного нема: кожний закричить, як почне розмальовувати. Не треба, насамперед, думати про це. Не треба.

Родіон. Так, коли думаєш... (Задумується).

Прокопенкова (бере його за руку). Треба тільки полічитися, та й годі. Давайте поїдемо за кордон, поживемо десь в здоровій місцевості, спокійно, тихо, й нічого не буде. Правда?

Родіон сидить, стиснувши голову руками, не чуючи.

Прокопенкова. Правда, Родю? Слухай, любий, хороший мій. Слухайте, що я вам...

Родіон (раптом, буйно схоплюючись). Так ні ж! Ні! Цього не буде! Не скоряюсь! Чуєте: не скоряюсь! Кілю, хочете бути моєю жінкою? Хочете?

Прокопенкова. Хочу!

Родіон. Не боїтесь родити зі мною дітей? Ні? Я той? Той? Твердо вірите в це? Не боїтесь?

Прокопенкова. Нічого, не боюсь!

Родіон. І не бійтесь! Не бійтесь, кажу я вам. Я-ак?! Маючи свідомість, волю, маючи цю колосальну силу, ми можем чогось боятись?! Нічого не боюсь! Не вірю! От стіл, вікна, дерева, небо! Ось та, яку я люблю. Отже, мої думки чисті, ясні, здорові. В чому ж річ? В чому? Ні, годі! Годі! Більше про це не думати. Так? Давай балакати про щось інше.

Прокопенкова. Так-так, про інше. Слухай, навіщо ти хотів сьогодні бачити Миколу Івановича?

Родіон. Миколу Івановича? (Зразу хмарніє; мовчить понуро). Хочу сказати йому, що Олімпіада хвора й що він не повинен женитися з нею.

Прокопенкова. Та-ак?! Миколі Голубцю ти хочеш це сказати? (Сміється), Ну, знаєш! Голубцеві він хоче сказати такі речі! Та хіба йому сестра твоя чи діти потрібні? Та це ж найпаскудніший з доцентів, кар'єрист і підлиза. Всі студенти кажуть. Дай ти йому спокій. Не до таких треба звертатись.

Родіон. Та невже він такий?

Прокопенкова. Препоганий суб'єкт!

Родіон (хмуро). А він прийде. Що ж я йому скажу, для чого прохав зайти?

Прокопенкова. От дурниці! Скажи, що хотів сказати одну річ, та потім рішив, що він не вартий того. Та й край.

Родіон (сміється). Так і сказати, що не вартий?

Прокопенкова. Так і скажи.

Родіон (глибоко зітхаючи). Кілю! Невже помилування? Га? Невже? У мене в цю мить такий стан, який, мабуть, буває у присуджених до смерті й помилуваних. В перший час помилування. Ще стоять в душі тіні жаху, ще все пам'ятається, але вже й спалахує щось ясне, яскраве. Знаєш, Кілю, поїдемо кудись, де багато-багато сонця. Кажуть, в Єгипті чи в Алжірі воно завсігди є. Добре? І будемо жити. Тільки дітей у нас не буде, поки все не стане ясно-ясно. Так? Так?

Прокопенкова. Так! Ми зробимо все, що в нашій силі.

Родіон. Чудово! їдемо. (Пауза). Страшенно дивний стан весь час: я ніби трісочка на хвилях. То зносить угору, на самий гребінь, і все блискає в душі, кричать від радості хочеться. То шпурляє тут же вниз, в сіру ковбаню. От і цю мить.

Уже туга. Страшенна туга! Слухай, Кілю, а чи не легкодухість це? Не підлота моя, що я згоджуюсь? Уступка ж, уступка! Це ж не те, про що я мріяв! Я ж брешу собі! Га? А це ж найстрашніше, коли брешу собі. Краще смерть, ніж брехня собі! Краще вбити себе, ніж... Кілю, я ж брешу, брешу! Га?

Прокопенкова. Родіоне! Ти що обіцяв? Годі. З тим усим покінчено. Держись на гребіню. Навіщо ж воля у тебе? Родю?

Родіон. На гребіню? (Обнімає). Спасаєш? Спасаєш мене чи сама віриш? Віриш?

Входять Голубець і Ліма.

Родіон. А, Микола Іванович!.. І Ліма?

Прокопенкова. Родіоне, не треба! Добре? (Виходить наліво, киває головою гостям).

Голубець (ввічливо). Виконую обіцяння, Родіоне Ти-мофійовичу. Я люблю точність. Моє поважання.

Родіон. Дякую. Сідайте. Але я... знаєте... Я, власне, прохав вас самих зайти... Та й річ, про яку я хотів говорити, вже не... Вибачайте, Миколо Івановичу, я сьогодні трохи... той...

Голубець. Я розумію, я розумію. Будь ласка.

Ліма. Чого мадемуазель Прокопенкова втекла?

Родіон (сидить, похмурившись, думає, не чує її). От що, Миколо Івановичу... Я хотів з вами побалакати на таку тему... Лімо, ти не можеш вийти на хвилинку?

Ліма. Ні.

Родіон. Чому?

Л і м а. Я можу знати все, що торкається мого будучого чоловіка.

Родіон. Звідки ти знаєш, що це твого мужа торкається?

Ліма. Чую. І маю право знати все.

Родіон. Ах, зараз же це "право". Ну, коли право, то прошу! От що, Миколо Івановичу... Ліма, вийди, я тебе прохаю!

Ліма. Ні! Але коли ти...

Родіон. Добре! Для тебе ж буде корисно. Прошу. Вам, Миколо Івановичу, відомо, що у нас погана наслідственність?

Голубець (встаючи). Ви про це? В такому разі не турбуйтесь, Родіон Тимофійович: Тимофій Наумович сьогодні все мені сказав. Я лишаюсь при свойому. Це справи нітрошки не міняє.

Ліма. Яка наслідственність? Що таке?

Голубець. Нічого, Лімо. Потім я тобі поясню. Дуже я вам дякую, Родіоне Тимсфійовичу. Це все, що ви хотіли мені сказати?

Родіон. Так, це все.

Голубець (Лімі). Бачиш, нічого небезпечного й протизаконного нема. Вона боялась одпустити мене самого, думала, що ви будете запрошувать мене в нелегальне товариство. Ну, до приємного побачення. Я поспішаю.

Родіон (посміхаючись). До побачення. Значить, вас це не турбує?

Голубець. Родіоне Тимофійовичу! У кожного своя наслідственність. Я трохи знайомий з вашим відношенням до цього питання, але находжу його... занадто, як би сказати, експансивним. Бувайте здоровенькі!

Ліма. Всього доброго, Родю. Як ся маєш?

Родіон. Бувайте. Дуже добре себе маю.

Ліма і Голубець виходять.

Родіон (швидко ходить по хаті, потім кличе). Кілю!

Прокопенкова (входячи). Ну що?

Родіон (злісно сміючись). Нічого. Сказав. Але він не боїться. Він цілком свідомо готовий засмічувати людськість своїми дітьми. Не злочинець? Ні?

Спокійно і безжурно. Ради якогось десятка тисяч рублів. А сам писатиме статті й читатиме лекції про добро, правду, Спінозу, Канта, красу, справедливість. Та яка ж правда й добро можливе, коли ми, падлюки, засмічуємо життя? Ми даємо людськості дегенератів і тут же гаряче балакаємо про красу, правду, справедливість! А я? А я сам? Не такий же хіба? Ні?

Прок о.п е н к о в а (сильно, гнівно). Ні! Ти хочеш бути іншим, а ці не хочуть! Годі!.. Ти сам раз у раз казав, що в цьому вся різниця. Годі, годі! Я не хочу більше. Ти дав слово. Не думай і не говори про це. Я сказала Каті, щоб вона нікого не пускала. Я хочу побути з тобою без цих візитів. Добре? Ходім, сядемо... Ходім. Сядемо, поговоримо. Отак... Ну, посміхнись, і годі. Дивись,сонце яке! А в Єгипті? Га? Подумай: беремо паспорти, їдемо по чужих краях, городах. Щодня разом і серед усього світу. І ти мій, мій без кінця! Ввесь мій! (Обіймає, цілує). Мій!

Родіон. Кілю! Кілю! Що ти робиш зі мною? Що ти робиш зі мною?

Прокопенкова. Люблю тебе! Чуєш? От і роблю. Люблю, люблю! І нікому не віддам! Нікому, нічому, ніколи, нізащо!

Родіон раптом обнімає її й бурно, жагуче цілує. Потім спускається перед нею на підлогу й жадно цілує ноги, сукню, коліна, руки, хустинку.

Прокопенкова (заплющивши очі). Так... Так... Так... Так...

Родіон. Моя?.. Моя?..

Прокопенкова. Твоя! Вся, вся твоя! Нікуди не піду! Ні на хвилину! Чуєш? Чуєш? От, зараз посилаю Катю за своїми речами. Хай все кладе в купу, запхне в скриню й везе сюди. Я ні на мент не піду звідси. І зараз же, зараз, негайно! Де в тебе чорнило? Записку хазяйці! (Біжить до столу).

Родіон. Потім, Кілю, потім! Іди до мене!

Прокопенкова. Ні! Я хочу бути тут уся! Щоб ніде ні частинки мене не було! Тільки з тобою! Іди сюди.

Родіон підходить.

Прокопенкова (пише й говорить). "Прошу подателю цеї записки видати мої речі. К. Прокопенко". Та й усе. Здивується, але більше писати зараз не можу. Нехай!.. Тепер до Каті! Хай негайно іде. Негайно! (Вибігає наліво).

Р о д і о н (з посмішкою ходить. Зупиняється, думає. Лице здригається мукою, одчаєм. З жахом виривається). Ма-а-мо! (Злякано стихає, озирається й ніби щось одгортає од голови руками. Потроху затихає, сідає й сидить задубіло. Помалу підводить голову і вмить зо всеі сили бує себе рукою по лиці). Падлюка!! Падлюка! (Схоплюється, напівбожевільно, ска-жено).Ні!.. Ні-ні! (Хапливо, щохвилини озираючись на двері, одмикає шухляду столу, виймає каламарчик, одкубрює його, не перестаючи бурмотіти "ні-ні-ні-ні").

Входить Прокопенкова. Родіон озирається.

Прокопенкова (побачивши його лице, кричить). Родю!! (Кидається до нього).

Родіон схоплюється на ноги, кричить "Ні!!" і випиває. Робить не то здивовано, не то з жахом "А?!" і падає на підлогу.

Прокопенкова. Родю! (Сіпає його, термосить). Ан-ти-и-пович! Антипович!

Антипович вбігає з запискою в руці... Спочатку з жахом скрикує: "Ой", потім довго кричить: "О-ой" і кидається до Родіона. Прокопенкова безсило опускається на підлогу біля Родіона й ридає.

Завіса